

ТОМАШ Г. МАСАРИК ЊЕГОВ ЖИВОТ И РАД, 1937.

Садржај

Предговор

Увод

Први део – припремни рад

Други део – нападни рад

Трећи део – победни рад

Завршетак

Литература

Књижевни радови

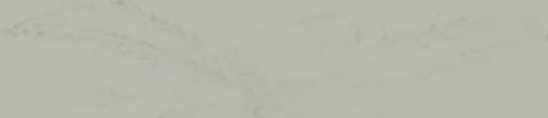
II
1/74

lib. 51 459

СВЕТСКИ ВЕЛИКАНИ

КЊИГА ПРВА

Уредник: ЖИВ. Ј. РАНКОВИЋ

БЕОГРАД
1937

ЖИВАН Ј. РАНКОВИЋ

ТОМАШ Г. МАСАРИК

ЊЕГОВ ЖИВОТ И РАД

ПРЕДГОВОР НАПИСАО
Др ВАЦЛАВ ГИРСА
изванредни посланик и опуномоћени министар
Чехословачке Републике у Београду

БЕОГРАД
1937

ТОМАШ Г. МАСАРИК

ДВА П. ТОМАШ КОТЛИ

ТОМАШ Г. МАСАРИК

Штампариа
Драг. Грегориѡа
Београд

ПРЕДГОВОР

Особито ми је задовољство, што сам био позват да напишем неколико речи као предговор за књигу Господина генерала Живана Ј. Ранковића, у којој се описује животно дело нашег Претседника Ослободиоца.

Претседник Ослободилац Томаш Г. Масарик познат је врло добро свима Југословенима, а пре свега старијој генерацији. Али и оним Југословенима, који добро познају целу душевну величину Претседника Ослободиоца, биће корисно да читају књигу о државнику, чији је цео живот био посвећен идејама, којима је била надахнута старија генерација, како југословенска тако и чехословачка, а које су идеје ковачки победиле и донеле нашим народима самосталност, односно уједињење.

Било би добро да се и код млађе генерације ове лепе традиције, које никад неће застарети, одржавају и негују. Имам утисак, да је књига Господина генерала Ж. Ранковића написана пре свега за омладину, која не познаје из властитог искуства делатност Претседника Т. Масарика. Међутим, баш за омладину је веома важно, да њу упозна.

Стога сам мишљења, да би студија Господина генерала Ж. Ранковића требала да буде уврштена у све југословенске школске библиотеке, не само стога да упозна југосло-

венску омладину са делатношћу Претседника
Ослободиоца, него и стога да њу упозна и
са аутором ове дивне књиге, који је много
допринео Ослобођењу Југословенског народа.

9 априла 1937
Београд

Изванредни посланик и опу-
номоћени министар Чехосло-
вачке Републике у Београду

Д-р В. Гирса

УВОД

Томаш Г. Масарик, какво крушно, сјајно и лепо име:

„Европа га издиже изнад свих великана садашњице – Лојд Џорџ каже да је највећи од свих политичара и државника, који су водили рат; Бернард Шо рекао је: „Кад би се створиле Сједињене Државе Европе, Томаш Г. Масарик био би најзаслужнији да буде њихов председник...”

Словени га нарочито цене и, називају га „Словенски Филантроп”. Он је понос Словенства, инкарнација словенске човечности, умне способности и мирољубивости.

Југословени га поштују, воле и истичу да је „Југословенски Пријатељ”.

„Веровали смо у Т. Масарика за време рата, а верујемо му данас још више као симболу верности и братства између Чехословачке и Југославије” рекао је Др. Алфред Шерко ректор универзитета у Љубљани 31.1-1931. год. кад је Т. Масарик промовисан за почасног доктора филозофије љубљанског универзитета.*)

*) Треба истаћи писмо, које је Т. Масарик упутно преко посланика Републике Чехословачке у Београду д-р Р. Флидера и, које је овај прочитао а које гласи:
„Лане, 24 јануара 1931 године.

„Још као студент дошао сам у Бечу и Лајпцигу у додир са студентима Словенима и проучавао их. Ово проучавање продужио сам и као наставник на универзитету. Тада сам настојао да тим путем проучим карактер и таленте појединих словенских народа. На тај начин стекао сам мишљење о Словенима, њиховој култури и њиховом квалитету.

Чехословаци га обожавају, јер је Он неимар слободе и самосталности Чехословачке, јер је Он ковач и Отац Чехословачке Републике”.

Томаш Г. Масарик редак је човек вишега реда, који је дао своме народу као и целој свету печат времена и тешкоћа које је сусретао и са којима се борио па их је савладао. И, кад би се, како каже Рабиндронат Тагоре, човек ценно по тешкоћама које сусреће у своме раду, Томаш Г. Масарик био би највећи од великих људи свих народа Садашњице, па и свих времена.

Кад се проучава рад овога сјајнога научника, овога великога мислиоца — философа и педагога, овога одличнога државника, овога примернога родољуба, овога ретког вођу народа и ратника, овога најзад пророка стогодишњака... његов живот има 3 периода времена, који, иако одвојени, проистичу ипак један из другог, чине укупно једну целину.

Та 3 периода времена могли би се назвати:

1. Припремни рад;
2. Нападни рад и,
3. Победни рад.

Словенци су при томе показали у првом реду своју вредност и енергију. Уверио сам се да су нам Словенци дали најзначајније слависте. То ми је било од користи приликом проучавања и чувања малих народа и њихове мисије за велике народе.

Видим у подели почасног доктората Љубљанског универзитета признање за моје истинске симпатије према Словенцима и, зато сам још више захваљан на указаној части.”

Припремни рад збива се у завичају и обухвата време од рођења до почетка Светског рата (1914).

Томаш Г. Масарик, као син сиромашних родитеља,^{*)} Словака, рођен је 7 марта 1850 год. у селу Ходонину на југу Моравске, где и свршава немачку основну школу.

Немачку дворазредну реалку свршава у Хистопечу. И, у обе школе пао је у очи својим наставницима својом разборитошћу. Па ипак сиромашни родитељи шаљу га на ковачки занат у Беч.

Жељан науке, он напушта занат и ступа у Брну, као дечко од 15 година, у II разред немачке гимназије; завршава исту са најбољим успехом, материјално помаган од префекта полиције чију је децу поучавао.

Као студент ступа у 22 години на универзитет у Бечу. Ту, помаган од истог префекта полиције, чију децу и даље поучава, студира класичне и природне науке. Постепено улази и у политички живот.

Положио је 1876 год. у Бечу докторат из философије, обрадивши тезу: „Das Wesen der Seele bei Plato“, Wien 1876. („О бесмртности према учењу Платона“). Та теза буде запажена, јер млади мислилац, у 26 години старости, кроз њу настојава да проникне дух времена и да га упореди са духом вечних вредности.

Решава се да, по свршеном универзитету,

^{*)} Као најстарији син: оца Јозефа Масарика, који је био кочијаш на Бесарским имањима; мајке Терезије Кропачкове, која је пре удаје била служавка.

постане дипломата, те почиње да учи арапски језик, да би био примљен у Оријенталну академију. Али, увиђа да тај позив улази у оквир оних који су тада владали и који никад нису ни могли слутити „да ће тај млади мислилац, кад му коса буде седа, протерати и само аџо-столско величанство из Беча и да ће једнога дана сести на његову столицу у двору у Прагу”.

Кад није могао да буде дипломата, он се удубљује у рад, улази у све шире видике литературе. Иде у Лајпциг 1877 год., где се пуну годину дана опет посвећује науци, а нарочито студији протестантизма у Пруској.

Упознаје се тада у Лајпцигу са Чарли Гариј (Charlie Garrigue), деветнаестогодишњом Американком, која је ту била дошла да студира музику. Са њом се 1878 год. и оженно.^{*)}

Вратио се у Беч 1878 год. где је живео

^{*)} За ту своју верну сапутницу живота, која је у Прагу злостављана и мучена за време Светског рата (1914—1918) од власти Аустроугарске, пред његов триумфални повратак, он каже:

„Спољашности је била лепе. Била је одлична глава, боља него што сам ја. Много је волела математику.

Целога живота тежила је за прецизном спознајом ствари, при чему никад није страдао њен осећај.

Била је врло побожна. Са моралне стране гледана била је савршена, у питању истине бескомпромисна. Њена честољубивост имала је на мене васпитни утицај. С њом сам од протестантизма за свој живот добио оно најбоље: јединство религије и живота, религиозну практичност.

Волела је књижевност, њени песници (Шекспир, Гете) били су и моји, само она их је дубље видела и знала. Била је врло музикална, чак и написала је више студија о музици и, једну о Сметани.

у врло тешким финансијским приликама. Тога лета посетио је био отац у Ходонину, где добије тифус, кога с тешком муком прележи.

Постао је доцент Бечког Универзитета 1879 год. Публикује потом студије: „О хипнотизму” (Прага 1880) и „Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Civilisation!” (Wien 1881) — („Самоубиство као социјална појава”). Та творевина, коју он сматра својом основном конфесијом и својом животном мудрошћу, пуна је оптужби против рата, алкохола, капитализма и полних настрани, прожета је чуђењем: да човек може сам себи живот да одузме, јер „ко воли смрт, тај је психички болестан и заблудео и тај све на себе своди.”

Постаје 1882 год. ванредни професор филозофије и социологије на чешком универзитету у Прагу. Тада, у односу према студентима, понаша се као старији друг, који им наглашава „да му не верују слепо, већ да са њим властитим размишљањем, разборитим разумом, дођу до исправних назора”. Наглашава, претходећи примером, да сви треба да се радом припреме за живот, јер спремни за свој позив и морално јаки најбоље могу да послуже својој наци.

Ступа тада на чело Соколског друштва III у Прагу и заједно са д-р М. Тиришом размишља, да кроз соколство ослободи свој народ. Вежба и сам у Соколу.

Оснива 1883 год. у Прагу велики научни часопис „Ateneum”, први модерни чешки научни часопис, који, поред обележја строгог критичног реализма, пружа и широк животни ок-

Била је одличан социјални радник, ишла је и на гласање. Помогала ме је у свима потхватима, она ме је духовно формирала, њој имам да захвалим за свој успех.“ Д-р Т. Долежал — „Т. Г. Масарик”, Праг 1929.

вир, око кога скупља све напредне елементе, нарочито студенте. Он кроз часопис покреће Чехословаке на рад и на размишљање; утиче позитивним моралом и позитивном науком на књижевност, коју сматра као *социјални фактор* и, од које тражи у првоме реду *етичко-психолошке вредности*. Он чита, много чита немачке, француске, енглеске, руске писце, купује знање; пише књиге из области: психологије, социологије, философије, историје; пише критике, али такве којима је само циљ, да се до истине дође.*)

Томаш Г. Масарик, да би упознао Русе, одлази 1887 и 1889 год. у Русију, и у Јасној Пољани посећује А. Толстоја, са којим нарочито расправља питање: Треба ли се опирати злу или не треба. Као плод тога његовога боравка у Русији су дела: „Словенске студије“ и „Русија и Европа“.**)

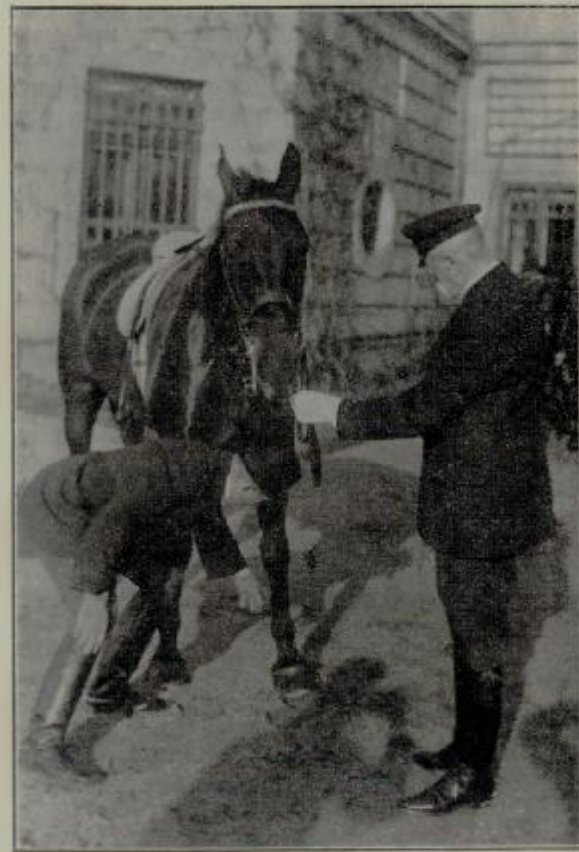
Томаш Г. Масарик много је уметност ценити, њу истиче као више потребну свету, него што је философија. За уметност, као важан докуменат живота, сматра „да она може човека не само да занесе него и да узнесе“.***)

Томаш Г. Масарик постаје тада будилац Чеха и Словака, радећи неуморно, примером, речима, пером, како на уметничком тако и на-

*) Треба истаћи, да су из тога доба дела: „Рачун вероватноће и Хјумова скепса“, (Праг 1883), „О студији песничких дела“, (Прага 1884), „Blaise Pascal“, његов живот и философија (Прага 1883), „Теорија историје према принципима Т. Н. Буцлеа“, (Прага 1884), „Основи конкретне логике“, (Прага 1885).

***) Т. Г. Масарик — „Словенске студије“ I, Хустопеч, 1889 и „Russland und Europa“, Bd I und II, Јена 1913.

****) Др. Јован Кршић — „Светска Револуција“ од Т. Г. Масарика, прва реч као преводилац, Београд 1935.

Томаш Г. Масарик на јахању у Лане 1933 год.

рочито на социјалном пољу. Стекао је већ глас и многе присталице, али у исто време и доста противника, уз које и страшно омразу Беча и Будимпеште.

Изабран је 1891 год., *први пут*, као младочек за посланика за Бечки парламенат. Тада израђује и „програм” своје политике, који публикује у књизи: „Чешко питање”, тежње и циљеви народног препорода*). То постаје „чешки политички катихизис”, у коме се нарочито истиче реалистички покрет по геслу Ф. Достојевског: „Хоћеш ли да радиш за народ, иди облабороди децу сеоских сиромаша”. Подигао је због тога против себе католичку цркву, бирократију дворску у Бечу и разне народне претставнике, чије је погрешке приказивао.

Држао се у своје „програму” начела: да се политичка партија не сме оснивати само на темељу политичког програма, већ и на темељу широке интелектуалне културе. Јер, он гледа у „демократији најлепши политички идеал” и, критикујући недостатке савремене демократије, он истиче: „Демократија није нешто урођено, већ нешто, што се у човеку нарађује кроз напоре и кроз борбе”.

Тога гледишта држи се он свуда: у парламенту, у општини, у кругу својих пријатеља, чак и у својој породици.

„Наше Доба” оснива 1893 год.,**) кад због сукоба са Јулијем Грегором напушта привремено политику и враћа се у Праг, где се опет сав посвећује науци.

Постаје 1897 год. редовни професор на чешком универзитету у Прагу. Устаје 1899

*) Т. Г. Масарик — „Чешко питање”, Прага 1895.

**) „Наше Доба”, месечни часопис, уредник Т. Г. Масарик, Прага 1893.

год. у одбрану Јевреја због „ритуалног злочина”.

Оснива 1900 год. са д-р Јан Хербером странку „Чешка народна странка”, чији вођ постаје, а чији је орган био дневни лист „Час”. Та се странка 1905 год. спаја са крилом око листа „*Osvěta Lidu*” и тако постаје „Чешка пројресивна странка”, чији вођ он постаје, те као такав 1907 год. буде и изабран за посланика за Бечки парламент.

Као посланик у Бечком парламенту стално је водио опозицију по питањима унутрашње и спољне политике аустроугарске владе.

Кад је Аустроугарска, 25-IX-1908 год. на један бруталан и недостојан начин једне културне земље, анектирала Босну и Херцеговину (које је земље он обишао и упознао још у септембру 1892 год.) одлучно је протествовао, нарочито истичући: „Окупацију и њене последице сматрам највећим проблемом аустроугарске политике...”

Кад је пак Аустроугарска покренула 1909 год. „Тако звани велеиздајнички процес у Зајребу” и „Фридрихову аферу у Бечу” он је изнео пред цео свет недостојни поступак аустроугарске дипломатије. Тада путује у Београд, моли министра спољних послова Србије д-р Милована Миловановића, те шаље у Беч на процес као сведоке: д-р Мирослава Спалајковића, д-р Божу Марковића, Љубу Давидовића, Ристу Одавића, Мила Павловића, који доказују невиност Србије.

Томаш Г. Масарик има заслуга што је В. Стив (Henry Wickham Steed) бечки дописник „Times-a” (Лондон) тада рекао сведоцима из Београда: „Веома сте добро урадили, што сте дошли у Беч. Тако сте спасли једну велику идеју, идеју југословенства, која сада постаје стварност. Али, још сте нешто урадили: дошли

сте из мале балканске престонице у велику европску резиденцију, да докажете читавој свету — да су аустројарски дипломати највећи змакови...

Томаш Г. Масарик често је као посланик Бечког парламента, а и као професор, био у друштву Југословена. Он је њима, нарочито омладини, импоновао, они су га волели и његове идеје слушали су и примали.

Кад је Србија — са Бугарима, Грцима, Црном Гором, водила рат против Турске (први Балкански рат 1912—1913 год.), он је у Бечком парламенту отворено рекао: „Србији се мора дојустити излаз на Јадранско Море...”

Припреман рад, као први период његовога живота и рада, истиче га:

— као *научника*, који, борећи се често и са глађу и оскудицом, тежи да се интелектуално издигне. Држећи се гледишта *Наполеона I* „да се радом постиже исто толико, колико и генијем”, читао је много, са студијом, са размишљањем.

Кад је говорио о књижевности, махом би истицао: „Већ 70 година читам романи, из дана у дан; живим у поезији, без ње не бих могао издржати”, као и то: „У политичкој борби више су ми користили романи и животно искуство, него академска психологија”;

— као *мислиоца*, дубоког и треавеног, који је још у детињству стекао наклоност према слабим и угњатаваним, гледајући своје Словацима као слуге и Немце као господаре. Он, као мислилац, после руске револуције 1905 год. долази до закључка, да се треба пробудити из романтичарског пансловенског сна и поћи путем Франтишка Палацког и Карела Хавличека Боровског.

Вишеки Краљ Александар I Уједињени са Томашом Г. Масариком у Чехословачкој 1922 год.

Као мислилац, он даје модерну формулу политичког национализма Чехословацима, која гласи:

„Бити Чех значи имати програм и знати шта се хоће; свестан своје духовне и физичке снаге, чешки народ треба да уђе у борбу за своја политичка права, као и то: „Сваки не-самосталан народ, ако је бар донекле свестан, мора се борити за своју самосталност; то се разуме само по себи; а што се нас тиче, нема на свету аргумента и нема те моћи која ће нас одржати у несамосталности, ако будемо заиста свесни... Политички бити свестан значи бити свестан морално.“

Као мислилац, он не верује у свемогућност чешке државе, већ сматра: „Држава не може ни да одржи, нити да спасе народ; него народ може да одржи државу...“;

— као *партиског вођу*, који није био демагог, већ који је народу говорио само оно што му је потребно и што му је корисно. Као партиски вођа био је свестан да се не може створити популарна странка на бази философског и политичког реализма. Стога је он од своје странке створио као неку *припремну школу*, у којој се интелегенција имала *прво да учи политичком мишљењу и реалистичким методама рада у свима областима јавнога живота*.

Као партиски вођа, он је сматрао „да је *политика наука*, а и уметност, управо примењена социологија“, као и „да добар политичар треба да буде стручно образован, да има потребна знања: о човеку, развоју друштва и, да поштује истине и објективне чињенице“.

Као партиски вођа он је припремао идејне, етичке, управо педагошке темеље политичке самосталности; он је тумачио, нарочито омладини, смисао патриотизма и истицао колективну важност индивидуалног, личног ра-

да, захтевајући од свакога стручно образовање и одговорност у свима областима рада.

Као партиски вођа он је пропагирао физичку културу, трезвеност и тумачио је, „да је држава политичка организација, као што је народ културна организација;“)

— као *поборника Правде*, који је још у то доба кристализовао девизу: „*Наћи прво царство Бога и његову Правду*, па тек почети рад...“*) Он, као поборник Правде, сматра: „*Да је социјално питање пре свега питање морала*“, као и: „*Радник има право, не само да учествује у добитку, већ и да регулише производњу...*“

Као поборник Правде он је одлучно против теорије о класној борби; али, у исто време он истиче: „*Не признајем идеализам, који заборавља на хлеб...*“**)

*) Д-р Јован Кршић „Светска Револуција“ од Т. Г. Масарика — прва реч као преводилац, Београд 1935.

**) Adele Breiting- »Masarik«, Geneve 1934, у предговору Paula Logoz-а.

***) Треба истаћи да су поред изнетих из тога доба дела: „Грађа за естетско расматрање Р. К. и Р. З.“ (Прага 1893), „Наша садашња криза, над старочешке странке и почеци нових смерова“, (Прага 1895), „Јан Хус“, наш препород и наша реформација, (Прага 1896), „Карел Хаваличек“, тежње и циљеви политичког препорода, (Прага 1896), „Социјално питање“, социолошки и филозофски основи марксизма, (Прага 1898), „Хус чешком студенству“, (Прага 1899), „Многоженство и једноженство“, (Прага 1899), „Потреба ревизије поленског процеса“, (Прага 1899), „Природно и историско право“, (Прага 1900), „Осам сати рада“, (Прага 1900), „Идеали хуманости“, (Прага 1900), „Наша политичка ситуација“, (Прага 1901), „Дезорганизација младочешке странке“ — организујмо се за рад“, (Прага 1903), „О верској слободи и слободи

Припреми рад, био је заиста припрема: културна, психолошка, етичка, физичка, где је научним и публистичким радом Чехословачки народ био ослобођен од једностране културне оријентације и укорењених предрасуда и упућен на стварни пут, на извршење великог чина — „Стварање Републике Чехословачке”.

Томаш Г. Масарик у припремном раду светли као прејородитељ и главна личност!

убеђења”, (Прага 1904), „У борби за веру”, (Прага 1904), „Преглед најновије философије религије”, (Прага 1905), „Народна философија новније доба”, (Жичи 1905), „Огледало катихетама”, (Прага 1906), „Политичка ситуација”, (Прага 1906), „Интелигенција и религија”, (Прага 1906), „Америчка предавања”, (Чикаго 1907), „О клерикализму и социјализму”, (Вал Мезиричи 1907), „Говор у буџетској дебати у парламенту, 20-VI-1907”, (Прага 1907), „О алкохолизму”, (Прага 1908), „Наука и црква”, (Прага 1908), „Потреба напредне политике” (Мјелњик 1908), „За слободу савести и учења”, (Прага 1908), „Студенти и политика”, (Прага 1909), „Такозвани велеиздајнички процес у Загребу”, (Прага 1909), (и на немачком у Бечу), „Аустриска спољна политика и дипломатија”, (Прага 1911), „Васић—Форгаш—Ерентал”, (Прага 1911), (на немачком), „Демократизам у политици”, (Прага 1912), „Палацког идеја народа чешког”, (Прага 1912), „Етика и алкохолизам”, (Прага 1912), (на немачком 1906), „Неприлике демократије”, (Прага 1913), „Прелаз са средње на високу школу”, (Прага 1913).

Нападни рад збива се ван завичаја и обухвата време од Светског рата (1914) и траје до избора за претседника Чехословачке Републике (14-XI-1918).

Томаш Г. Масарик, кад је избио Светски рат (1914) и кад је Аустроугарска напала на Србију, налазио се са породицом у Шандову (Schandau) у Саксонској, крај реке Лабе. Враћа се заобилазним путем у Праг, где налази „политичку пустињу, у којој се сва делатност политичких странака и појединаца укочила”.

Разговара са пријатељима и вођима чешких политичких странака (Антонин Швехла, Адолф Странски, Антонин Калива, Антонин Хаји, Вацлав Клофач, који је био већ затворен, Франтишек Соукуп, Бохумир Шмерал) и закључује, „да ће огромна већина присталица странака сачувати своје антиаустроугарско уверење, чак и у случају ако поједини вођи или фракције пођу с Аустроугарском”.

Пошто је 2 пута био у Холандији и ту ступио у везу са виђеним пријатељима: Sitt Watsonom (Seton Watson Robert William), Рус – И. А. Кастелиан Кастелианским, лично и путем писама (В. Стид — Henry Wickham Steed, Ernest Denis) и оријентисао их о ситуацији у Аустроугарској, као и они њега о ситуацији у Европи, враћа се у Праг.

Разговара у Прагу са д-р Иваном Лорковићем, који је нарочито дошао из Загреба да га информише о ситуацији у Хрватској и код Југословена у Аустроугарској. Њему препоручује рад за „најпотпуније уједињење Југословена, територијално и политички”. Тада разговара и са д-р Албертом Крамером, који

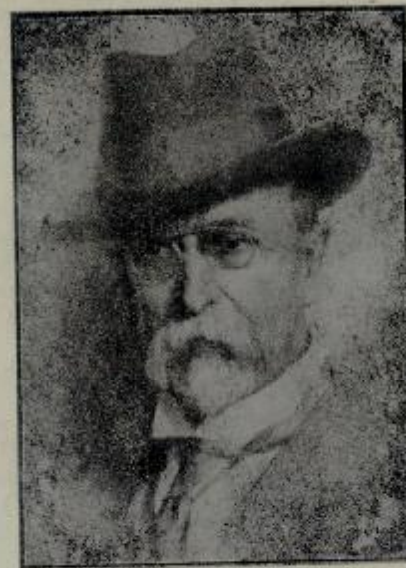
му је потврдио очекивање, „да су напредни Словенци за јединство свих трију народних грана“.^{*)}

Како је у Аустроугарској настало гоњење Словена и како је већ стекао уверење да се у земљи не може одупрети сили Аустроугарске нити што помоћи Чехословацима, то преко Беча, приморан, напушта 17-XII-1914 год. свој завичај и прелази у Италију преко Венеције, Флоренције и стиже у Рим 22-XII-1914 год. Ту у Риму ступа у везу са истакнутим људима Југословенима преко посланика Србије Љубе Михајловића, у чијем се стану држе састанци, а и са неким Пољацима, као и са Русом Всеволодом Сватковским (чешко порекло), који је прешао одатле у Швајцарску и много му помогао, те је упутио и други меморандум Сазонову (Сергеј Димитријевић), министру спољних послова у Петрограду 1915 год. (први је упутио 1914 год. преко Сити-Ватсона); преко д-р М. Штефаника (Милан Рагислав) ступа у везу и са Ватиканом (у почетку аустрофилски и германофилски расположеним).

Прелази 11-I-1915 год. у Швајцарску, ту затиче малу чехословачку колонију (у Италији је није било), снабдева се са књигама и листовима и почиње рад. У Женеви добија вест да му је син Херберт Масарик 15-III-1915 год. умро у Прагу.

Томаш Г. Масарик у Женеви, са неколико својих верних и младих сарадника на пољу „Народног Ослобођења“ предузима: *прво*, као најбитнији задатак, организацију подземног рада — слање и примање курира у Праг и из Прага; и *друго*, као велики задатак колоније из свих савезничких земаља да се окупе у је-

^{*)} Т. Г. Масарик — „Светска Револуција“, превод д-р Ј. Кршић, Београд 1935, стр. 49.

Томаш Г. Масарик
први председник Чехословачке Републике,
од 14-XI-1918 до 18-XII-1935 год.

днствену целину. Ту се ставља на чело „Революционарної покрета против Аустроугарске”.

Чехословаци свуда су правилно схватили шта је потребно. Разни покушаји, војнички, журналистички, за оснивање главног органа, јављају се: *Берн* централни савез чешких друштава у Швајцарској; *Париз* где се покрећу недељни листови „Na zdar” (Hoffman J, Kratky) и „L'Independence Tcheque” (Сватоплук Конишек-Хорски) и оснива се „Народни савет чехословачких колонија”; *Москва* где се оснива 11-III-1915 год. „Савез чехословачких друштава у Русији”. И у Србији и Бугарској Чехословаци су се организовали.

Чехословаци свуда су проглашавали исте планове: у главном револт против Аустроугарске и ослобођење Чехословака и Југословена. Било је страначких и личних неспоразума, који су падали пред ауторитетом Томаша Г. Масарика и главном идејом. Оснива: Е. Denis 1-V-1915 год. у Паризу „La Nation Tcheque”, у Петрограду 17-VI-1915 год. Bohdan Pavlu „Чехословак”, у Кијеву „Чехослован” већ је издавао Вацлав Швиховски, у Анмас-у (Француска) већ је излазио лист „L'Independence Tcheque”. („Чехословачка самосталност”), који је Др. Лео Сихрава од 22-VIII-1915 год. уређивао као прави „орган политичке емиграције и који је био службени лист централе и вођства читаве акције у иностранству Чехословака”; у Америци Чехословаци имали су своју разгранату журналистику.

Томаш Г. Масарик из Швајцарске утврђује везу са савезничким иностранством и диригује као врховни командант свима покретима Чехословака, којима саветује да ступају и у војске Антанте. Прати рад и покрете Антанте и Централних Сила, кроз листове оштро напада Аустроугарску, пише чак и југословен-

ској омладини у Женеви предговор у програму Југословена; покреће и Чехословаке, нарочито у завичају, на издржљивост.

Кад се организација рада Чехословака у иностранству развила прелази 14-IV-1915 год. у Париз, а потом и у Лондон, и тамо од д-р Миленка Веснића, посланика Србије, и д-р А. Бенкендорфа (Александар Христофоровић), посланика Русије, поуздано је обавештен о читавој ситуацији. Кад је Италија 23-V-1915 год. објавила рат Аустроугарској прелази у Италију, да види како се развијају прилике.

Томаш Г. Масарик јавно иступа против Аустроугарске 4 и 5 јула 1915 год. у Цириху и Женеви својим предавањима о Јану Хусу; али, рат објављује Аустроугарској тек кад је већ дефинитивно стигао д-р Едуард Бенеш (2. IX-1915) и кад је рад у иностранству Чехословака био како треба уређен. Они, 5-IX-1915 год. напуштају Женеву, стижу у Париз 17-IX-1915 год. и ту инсталирају централу. Издају „Пројас заграничној чехословачкој одбора”, који потписује „Чешки загранични комитет”, у коме су били претставници свих колонија у иностранству 14-IX-1915 год.

Томаш Г. Масарик био је тих дана у Лондону. Тако су Чехословаци приступили јавно Антанти, а пред светом отворено је истакнуто у „La Nation Tcheque” од 1-XI-1915 год. да „Народни савет” (нека врста владе) сачињавају: Томаш Г. Масарик као претседник, д-р Josef Dřirich, посланик, и д-р Милан Растислав-Штефаник (већ познат, иако млад у Француској као научник) као потпретседници, и д-р Едуард Бенеш као генерални секретар, који је и раније у службеној преписци употребљавао назив у име „Conseil National des Pays Tcheques”, док су претставници колонија били као неки парламент.

„Народни савет“ био је признат од појединих колонија и, сваки од чланова и претставници колонија, похватао је везе са својим познаницима и пријатељима и преко њих свој круг стално проширивао. И кад је тако Томаш Г. Масарик нашао одзива код чехословачких колонија, ступа у везу с универзитетима нарочито с историцима, хвата везу с истакнутим личностима и редакторима и власницима великих листова; држи предавања у главним градовима свих земаља; оснива пресбирое, који долазе у везу са листовима и дописним канцеларијама, те шире вести о Чехословацима, као и са листовима, поред E. Denisa „La Nation Tchèque“^{*)} још и са „Le Monde Slave“ (Париз) и „The New Europe“ (Лондон); у Лондону на тргу „Piccadilly Circus“ отвара књижару у којој излаже карте Чехословака; оснива чак и чешко-енглески клуб и, на све начине шири пропаганду против Аустроугарске и Немачке. На тај начин успева да на крају 1916 год. Чеси и Словаци постају интересантни и да се о њима говори у целом свету.

Томаш Г. Масарик путује из Париза 24-IX-1915 год. (где остаје стално д-р Е. Бенеш и д-р М. Р. Штефаник) у Лондон, где му „Kings College“ (лондонски универзитет) нуди професуру за словенске студије. Држи уводно предавање 19-X-1915 год.: „Проблем малих народа у европској кризи“, чиме већ постиже први политички успех већих размера, нарочито стога што се примио претседништва на томе предавању министар-претседник лорд Asquith (Herbert Henry).

Како је у Лондону имао прилике да у-

^{*)} Треба истаћи: Czech Bureau (Лондон од 30-XI 1916), Slav Press Bureau (New York од 9-III-1917)

Др. Едуард Бенеш
други претседник Чехословачке Републике, рођен 28 маја 1884 у сиромашном месџанцу Кожлани пилењски крај (Чешка), као најмлађи од десеторо деце сиромашног сељака Мајије Бенеша. Изабран за претседника 18 децембра 1935

позна, како енглеску војску тако и ситуацију на свима ратиштима, то је после публикованог Манифеста од 14-XI-1915 год. написао 30-XI 1915 год. и „Меморандум о ратној снази о-беју зараћених страна“. Доста је деловао на свет и „Манифест“ и „Меморандум“, те су француски и енглески листови то почели повољно коментарисати за Чехословаке.

Томаш Г. Масарик прелази у Париз, где га 3-II-1916 год. прима министар-председник А. Бриан, коме износи своје погледе на рат и мишљење за реконструкцију Европе. Он успева да придобије: А. Бриан-а, који је наредио да је о томе издат и службени комунике; као и Жил Соервена, те у „Matin-и“ од 5-II-1916 год. у форми интервјуа излази антиаустроугарски програм Чехословака; док је у Лондону то изаввало леп упечаток и утврдило положај Чехословака.

Задржава се у Паризу скоро месец дана. Ту ступа у везу и са многим другим истакнутим личностима (министар Stephane Pichon, председник Парламента Paul Deschanel, председник иностраног одбора Jean Claude Georges Leugues, редактер Auguste Gauvain и др.), а и често је са д-р Миленком Веснићем, послаником Србије. Држи на Сорбони предавање 22-II-1916 год.: „Словени и јанславизам“; са д-р Е. Бенешом и д-р М. Р. Штефаником*)

*) Томаш Г. Масарик у своме делу „Svetova Revoluce“ (Praha 1920) пише за д-р Е. Бенеша и д-р М. Р. Штефаника:

„Д-р Е. Бенеша до рата слабо сам лично познавао, пратио сам његове чланке из Париза и његове публикације. Слушао сам о њему, особито од редактора Кристишка (Часа); опazio сам на њему утицај свога реализма, француског позитивизма и марксизма. Још некрystalлизован. Кад је букнуо рат пријавио

организује на француском и италијанском фронту „Чехословачке легије“, које има да послужи и као ембрио будуће Чехословачке Војске.

Томаш Г. Масарик враћа се у Лондон 26-II-1916 год. Ту је био у сталној вези са Француском, како преко д-р Е. Бенеша тако и преко Француза који су у Лондону живели или га посећивали, као што је почео да посећује енглеска званична лица (George Rusef Clerk

се за волонтера у „Часу“, где смо се често виђали. Он ми рече једнога дана „ми не можемо да гледамо на рат пасивно, морамо нешто радити“; хтео је да буде активан. На то му одговорих: Да, ја већ радим.

Почетак политичке акције је новац. Пребројао је свој иметак. Имао је толико да је на свој трошак могао да почне са радом у иностранству; тако је то после и било.

Претресали смо ситуацију: код куће, у Аустроугарској и Немачкој и код Антанте. Уговорили смо цео план и споразумели се о сарадницима у отаџбини и у иностранству. Требало је, уколико је то могуће, да он остане у Отаџбини, док веза са мном да се организује по угледу на руски подземни рад.

Сарадња са д-р Е. Бенешом била је лака и плодна. Није било потребно много говора; имао је толико политичке и историске културе да је била довољна реч. Планове је до у танчине смисљао и изводио, знао је да самостално ради, брзо и добро...“ (Види: D-р Jaroslav Papešek — „D-р Edvard Beneš“ (Prag 1937)

„Д-р М. Р. Штефаника упознао сам док је био студент у Прагу. Био је сиромашан, и ја сам настојао да му олакшам прилике. Из Прага отишао је у Париз (1904) и постао је секретар на астроном. опсерваторијуму, одакле су га слали на разне астрономске и научне радове: на Мон Блан, у Шпанију, у Оксфорд, у Туркестан, Алжир, Јужну Америку и на Тахити...“

у министар. спољних послова, Maurice Bunsen бивши посланик у Бечу, низ секретара и других чиновника министар. спољних послова и уопште владиних људи) и редакције листа као Round Table и New Europe. Он је свуда, као глава чехословачког национално-револуционарног покрета против Аустроугарске говорио:

„Желео бих, да сваки човек, који с нама ради, да зајамти: да ми не дижемо ре-

Д-р М. Р. Штефаник на почетку рата заузео се код свога пријатеља, чиновника париске полиције, др Чеси, Словаци и словенски држављани Аустроугарске уопште, који су сматрани службено за поданике Аустроугарске, добију све привилегије држављана Антанте.

Рако је почео са пропагандом; узео је себџа за задатак да сваки дан придобије бар једног савезника за нашу ствар. Ступио је добровољно у војску и 1915 године суделовао је у борбама на Ени и код Ипра.

Као авијатички официр послат је у Србију. Преко Арбаије пао је са авионом и из Валоне на посебном торпиљеру крајем новембра 1915 године прешао у Италију и приспео у Рим, где се упознао са послаником Француске (Камил Барере) и са Сиднеј Сопином, италијанским министром спољних послова.

Нашао сам га у фебруару 1916 године у болници у Паризу, где је после тешке операције у желуцу лежао. Кад је оздравио отишао је у Италију да тамо за нас ради, пошто је на француском фронту као натурализован Француз имао свуда приступа и ту је подигао метеоролошке станице. Отпутовао је 28-VII-1916 у Русију, где се упознао са свима војним ауторитетима, па и са царем.

На румунски фронт отишао је потом крајем 1916 године, где је организовао за Француску неколико стотина наших заробљеника. Вратио се у Русију ја-

волуцију против Аустроугарске зато, што се надамо да ће Споразумне Силе победити, већ зато, што Чехословачки Народ не сме бити на страни оних, који су закрвавили Европу, оних, који убијају и пљачкају у мери, како то свет до сада није видео — оних, који су тробари свих права, демократизма и Слободе.

Место Чехословака је тамо, где се бори за идеале”.

Састао се у Лондону и са (Noele Buxton) Ноуел Бакстоном пријатељем Бугара и са (Ge-

нуара 1917 године и одатле на путу за Париз свратно и код мене у Лондон, априла 1917 године.

У Паризу био је врло активан, где је одржавао везе с Југословенима и Италијанима, па често одлазио и у Рим. У лето, јуни—октобар 1917 године, био је и у Америци да скупи добровољце међу Чесима и Словацима. Ту је придобио за нас Рузвелта (Theodore Roosevelt).

Био је од априла 1918 године опет у Италији, где је после успее пропаганде склопио конвенцију 21-IV и 30-VI-1918 године са Виторио Емануеле Орландом, претседником владе. Путујући у јесен 1918 године у Сибир нашој војсци с француским генералом Pierre Janin свраћа 6-IX-1918 године код мене у Вашингтон; враћа се из Русије фебруара 1919 године у Париз, па у пролеће преко Рима намерава у Отавину.

Одлетео је 4 маја 1919 године из Видма (Италија) за Чехословачку, где је истога дана при спуштању на родној грудн издахнуо...

Д-р М. Р. Штефаник својом пропагандом веома је користио нашој ствари; пропаганду је водио више као апостол него као дипломат и војник. Мени и д-р Е. Бенешу он је утро пут до многих одлучних места у Паризу и Риму. У француској војсци стекао је пријатеље од утицаја... *Заслужује, да му сви будемо захвални...*

rald Henry Fitzmaurice) Фицморисом познаваоцем Балкана и Турске и, другим. Све то учинило је, те је пропаганда Чехословака добро успевала.

Томаш Г. Масарик у Лондону упознао се и са неким истакнутим Русима (Николај Павел Миљуков, који је долазио да у Оксфорду држи предавање, а с којим је у Паризу говорио и д-р Е. Бенеш, Александар Димитријевић Протопопов — чланови Думе) а преко писма по д-р Александру Белићу проф. Београд. универзитета ступио је у везу и са Сергеј Димитријевић Сазоновом, министром спољних послова у Петрограду 1916 год. У Лондону се упознао и са многим Југословенима, а у априлу 1916 год. говорио је и са Регентом Србије Престолонаследником Александром и Николом П. Пашићем, претседником владе Србије.

Кад је Италија 23-V-1915 год. ступила у рат на страни Антанте однос Чехословака према њој постао је много бољи и веза с Италијом постала је за „Народни савет“ веома важна. Како су у Лондону створили свој главни политички центар Југословени (Франо Супило, д-р Хинко Хинковић, д-р Богумил Вошњак, д-р Франко Поточњак, И. Мештровић и други) где је дошао и владика д-р Н. Велимировић, то су они са колонијом Чехословака сазвали августа 1916 год. заједничку скупштину против Аустроугарске, на којој је председавао виконт Темплтаун (Henry Edward Templeton), а говорио је Сити Ватсон и други.

Пропаганда Чехословака, систематска и неуморна, доносила је свуда плодове. Кад је 7-XI-1916 год. поново изабран за претседника Сједињених Северно-Америчких Држава Woodrow Wilson, који се одмах 21-XII-1916 год. обратио свима зараћеним народима, питајући

*Др. М. Р. Штефанек, генерал,
први Министар војске Чехосло-
вачке Републике, који је при до-
ласку авиопланом у Ошацкиму да
прими дужности, пошкмо 1918 год.*

за услове о могућности мира и кад је у заједничком одговору Антанте од 12-I-1917 год. стојало: „Ослобођење Италијана, Словена, Румуна и Чехословака испод туђе власти”, Чехословаци су били срећни. Али, у Чехословачкој била је прилична пасивност, па и страначка и лична подвојеност и тек смрт Цара Фране Јосипа I (21-XI-1916) ојачала је позиција Чехословака у земљи.

Томаш Г. Масарик, кад су његови лични познаници и пријатељи револуцијом дошли на власт, а неки ушли и у владу, крене из Лондона 16-IV-1917 год. с енглеским пасошем за Русију; али 17-IV-1917 год. чекајући у малом пристаништу Амбл, дозна за сумаренску акцију Немачке, па се врати у Лондон где присује д-р М. Р. Штефаник и д-р Е. Бенеш и ту се потанко посаветују о акцији у Русији. Крене поново 5-V-1917 год. у Русију преко Бергена и Штокхолма и у Петроград стигне 16-V-1917 год., где ступи у везу са члановима Привремене владе, министром-председником кнезом Георгиј Јевгенијевић Лвовом и министром спољних послова Терешченком, као и са претставницима главних политичких странака и смерова.

Како је у Русији било много војника Чехословака, који су се предали Русима као дезертери из Аустроугарске војске, то је од њих организована „Чехословачка легија”, тек кад је у Русију стигао Томаш Г. Масарик, те стављена под команду руског генерала, по рођењу Чеха, Јарослава Червинке, при крају маја 1917 год. Она службено названа „Дружина”, формирана крајем октобра 1914 год. само од Чехословака који су руски поданици, имала је више карактер политички него војнички.

„Чехословачка легија” у Русији, по пла-

ну Томаша Г. Масарика, треба да је самостална, а не део руске војске.

Алберт Тома, који је тих дана дошао у Петроград, помагао му је у име француске владе, те су Чехословаци добили самосталну војску, која се и заклела „на верност народу у борби за самосталност” и војска је почела да се организује, на коју је болшевизам прилично деловао, премда „Соко, његови принципи и идеали”, кога су Чехословаци свуда неговали, показа велики и добар утицај.

Кад је у Русији 7-XI-1917 год. наступио болшевички преврат, тада је „Чехословачка легија” већ решена да се пребаци у Француску. Кад је Совјетска Русија 3 марта 1918 год. потписала у „Брест-Литевску” мир, Томаш Г. Масарик отишао је у Румунију, где се у Јашу састане са румунским политичким и војничким вођама (Joan Bratianu, Take Jonesku, Duka Marsesku, генерали: Alecsandr Averescu, Grigoresku) на оде и на фронт и ту види стање румунске војске и чује за њену победу код Марашести која, иако је подигла духове и дала снаге Румунима за даље напредовање и истрајност, није много користила.

Томаш Г. Масарик посетио је у Румунији посланика Србије Павла Маринковића. Његово бављење тамо било је клица Мале Антанте. На њега су утицали у Русији политички и војни вођи царске Русије (Лав Георгијевић Корнилов, Михаил Васиљевић Алексејев и други, као и Миљуков) да се удружи с њима и да се окрене против болшевика; али, те планове он је одбио. У то време његови легионари са тешком муком, кроз борбе са болшевицима и са глађу, долазе у Владивосток.

Томаш Г. Масарик напушта Румунију, иде у Кијев и Москву, из које, пошто се опростио

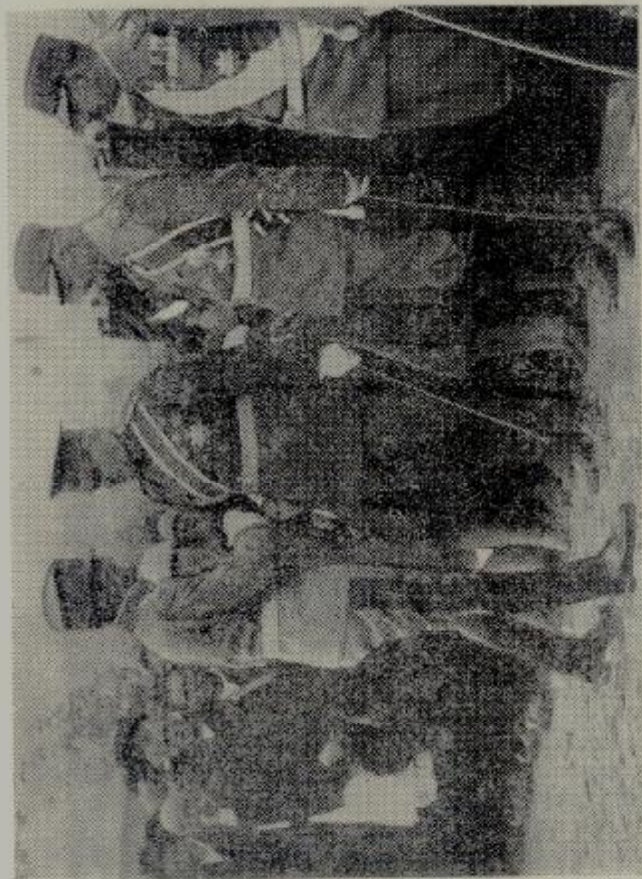
6 марта посебним прогласом са Чехословацима и 7 марта 1918 год. са чехословачком војском, истога дана у 20 ч. креће сибирском пругом преко Саратова и Самаре у Владивосток, где стиже 1-IV-1918 год. У Владивостоку остаје цео дан, где је посетио чехословачко друштво „Палацки“, добио вести о Антанти и послао телеграме у Париз, Лондон и Америку.

Креће 1-IV-1918 год. из Владивостока и преко Харбина и Мукдена 6-IV- стиже у Шимоносеки, а 8-IV- у Токио (Јапан), где ступа у везу са европским посланствима, као и са америчким Rolan Sletor Morris-ом, који му је тражио и он је за председника В. Вилсона израдио меморандум „о стању Русије и бољшевиџа“ (који је публикован у делу „Svetova Revoluce“, Прага 1920, стр. 233). Посећује јапанског министра спољних послова и ступа у везу са журијалистиком, све у циљу да се „Чехословачка легија“ снабде и упуту из Владивостока у Француску.

Томаш Г. Масарик стиже 19-IV-1918 год. у Јокохаму (Јапан), укрцава се на лађу „Empress of Azia“ 20-IV у подне и 29-IV-1918 год. стиже у Викторију и Ванкувер (Америка), одакле 30-IV преко Канаде стиже 5-V-1918 год. у Чикаго. Ту је одушевљено дочекан, како од Чехословака тако и од Југословена. Сличне пријеме имао је и у Њујорку, Бостону, Балтимору, Кливленду, Питсбургу, Вашингтону. Још тада падали су му узвици: „Живео отац Чехословака“.

Настојао је да у Америци што брже упозна политичку ситуацију, управо да упозна најутицајније личности у влади, у Конгресу и у друштву. То је за кратко време постигао.*)

*) Били су то дани грозничаве славе. И он сећајући се на те дане пише: „...Разуме се по себи, да сам,

Вишеши Краљ Александар I Уједињилељ ратоваца на Церу за време ојшкривања, Сто-
меника са касијурницом 28 јуна 1928 са генералом Чехословачке војске Јаном Сировић.

Кад је пак у Аустроугарској гроф д-р Ottokar Czernin, као канцелар државе покренуо акцију за мир без сагласности Немачке 14-IX-1918 год. он је на то одмах прикупио око себе све Чехословаке, а и Пољаке, и Југословене ван Аустроугарске и са њима на чувеном митингу у Њујорку 15 септембра 1918 год. донео и потписао резолуцију: „*Стварање нових држава*, првенствено на рачун Аустроугарске”, коју је резолуцију лично и предао Претседнику Сједињених Северно-Америчких Држава Др. Вудро-у Вилсону.**)

Солунски Фронт пада. Западни фронт се ломи, јер Солунска офанзива, почета 2/15-IX-1918 год. изазива поремећај у операцијама и на Западном фронту, што потврђује званичан извештај, који је упутио 3-X-1918 год. „Paul von Mackensen”, General-Feldmarschal, начелник штаба Врховне команде Немачке Војске, „Принцу Максу од Бадена” државном канцелару Немачке Царевине, а који гласи:

„Због слома Македонског фронта, из чега нужно проистиче слабљење наших резерви на Западном фронту и због немогућности да се врло осетљиви губитци у биткама последњих дана надокнаде, нема по човечјој оцени ни-

чим сам стигао у Сједињене Северно-Америчке Државе, одмах ступио у стални додир са претставницима Србије, дипломатским и војним, а и са свима југословенским сарадницима и факторима”. Т. Г. Масарик — „*Светска Револуција*” у преводу д-р Ј. Кршића, Београд 1935 год.

** На митингу у Њујорку потлачених народа Аустроугарске били су: у име Пољака Ignacy Jan Paderewski, у име Југословена д-р Хинко Хинковић, у име Румуна Stoica, који су под претседништвом Томаша Г. Масарика држали ватрене говоре.

каква изгледа, да се мир наметне непријатељу...”

Солунска офанзива снажно напредује, Бугарска 21-IX-1918 год. капитулира и већ 29-IX-1918 год. склапа примирје са Антантом.

„*Савезничка војска*” на Западном фронту под командом маршала Ф. Фоша наступа, Немци се повлаче...

„*Народни савет*” Чехословака користи ситуацију и 15-X-1918 год. *проглашује се за привремену владу*, у којој су: д-р Томаш Г. Масарик, претседник привремене владе, министарског савета и министар финансија, д-р Едуард Бенеш министар унутрашњих дела и министар спољних послова, д-р Милан Растислав Штефаник министар рата (војске). Ту владу признаје Француска (министар спољних послова д-р Stephane Pichon), а и све друге државе Антанте.

„*Српска влада*” (претседник владе и министар спољних послова Никола П. Пашић) упутила је из Париза д-р Е. Бенешу као министру спољних послова Чехословака 23-X-1918 год. ласкаво писмо о признању привремене владе Чехословака.

„*Југословенски одбор*” из Лондона са потписом претседника д-р Анте Трумбића, послао је телеграм, у коме честита са ентузијазмом стварање привремене владе Чехословака.

„Европска ситуација” сва је била у рукама В. Вилсона, који као одговор Аустроугарској (Цару Карлу) на понуду од 7-X-1918 год. изјављује 18-X-1918 год. „да су се од дана, када је објавио својих 14 тачака дне 8-I-1918 год. десили политички догађаји од највеће важности и да стога не може да прими аустроугарске понуде...”

Италија је тих дана 24-X до 4-XI-1918 год. код „Виторио Венето” у сјајној битци ту-

кла Аустроугарску војску, која је, како Италијани веле, стварно решила рат у корист Антанте. Отокар Чернин на ово пакосно тврди: „Италијанима је била потребна једна победа, да би се очистили од срамоте, коју су доживели на Капорету, 24 и 25-X-1917, па су гурнули у напад на војску која је у агонији и чија држава беше у распадању...“*)

Чехословаци у Чехословачкој дижу се. Кад је Аустроугарска (министар Guayla Andrassy) ноћу 27/28-X-1918 год. објавила да прима све услове В. Вилсона, тада су Чехословаци ту вест објавили 28-X-1918 год. са посебним афишима по целом Прагу. Тада су д-р Алоис Рашин и д-р Франтишек Соукуп то признање Аустроугарске обележили овим речима:

„То је била последња реч Аустроугарске и крај државе Хабсбурговића“.

Чехословаци су у завичају 28-X-1918 год. на свима кућама извешали заставе: чешке, српске, француске. На зидовима истакли су још и плакате, на којима је стајало:

„Нећеш преварити очекивање читавог културног света, који се са благословом на уснама сећа твоје историје, крунисане бесмртним делима чехословачких легија на Западном фронту и у Сибирији...“

Сачувај чист штит, као што га је сачувала твоја народна војска: Чехословачке легије!...

Наши ослободиоци: Томаш Г. Масарик и Вудро Вилсон, не смеју да се разочарају у своје убеђењу да су извојевали ослобођење народу, који уме сам собом да влада“.

Чехословаци у завичају били су одушев-

*) Види: О. Чернин — „Светски Рат“, успомене, Берлин 1920 и Мато Блажевић — „Заборављени гробови“, Београд 1937.

љени, свуда се певало, братимило, грлило. Падају покличи: „Живела Чехословачка!“ Свуда је владао ипак ред и нигде се није пролила крв.

„Народни одбор“, привремена влада, одмах је 28-X-1918 год. образована, у коју су ушли посланици: Антонин Швехла, Алоис Рашин, Јиржи Стршибрни, Франтишек Соукуп — од Чеха, а од Словака — Вавро Шробар, где је играо важну улогу и д-р Јосеф Шајнер у име организације „Сокола“. „Народни одбор“ своју власт простире на Чешку, Моравску, Шлески Ревьер (велики угљени рудници око Опаве), потом на крајеве Словачке и на Карпатску Русију. Било је неких против-покушаја у местима где Немачка мањина чини већину становништва, али без сукоба и успеха.

Немачка је у вртлогу. Претседник социјал-демократске странке Philip Scheidemann са степеница Reichstagsa проглашује републику 28-X-1918 год. и као државни канцелар преузима власт (истог дана кад се у Чехословачкој образује „Народни одбор“).

„Народни одбор“ издаје основе привременог „Устава“ државе Чехословачке 13-XI-1918 год., док се 14-XI-1918 год. састаје „Народна скупштина“ (привремена) са 256 (доцније 270) чланова и на њој, на предлог д-р Карела Крамаржа, једногласно се закључује:

- укидање прагматичне санкције;
- абацивање Хабсбуршко-Лотариншке династије са чешког престола;
- Чехословачка држава проглашава се републиком и за привременог претседника републике једногласно је изабран професор д-р Томаш Г. Масарик.

Томаш Г. Масарик, кад је у Прагу званично проглашена република и он као најзаслужнији и најдостојнији међу заслужним и достојним од свих Чехословака, при крају 68

године живота истакнут на чело државе и то једнодушним поверењем и жељом свих Чехословака, шаље војсци у Француској, Италији, Русији и Сибиру (Азији) наређење, којим их обавештава: о постанку државе и задатку војске, која ускоро има стићи у Чехословачку.

Савезничка војска на Западном фронту под командом маршала Ф. Фоша у своје победном надирању улази 25-XI-1918 год. у Штрасбург. Она диктује Немцима услове за мир.

Цар Виљем II абдицира, одриче се власти са прогласом датираним у Холандији 28-XI-1918 год.

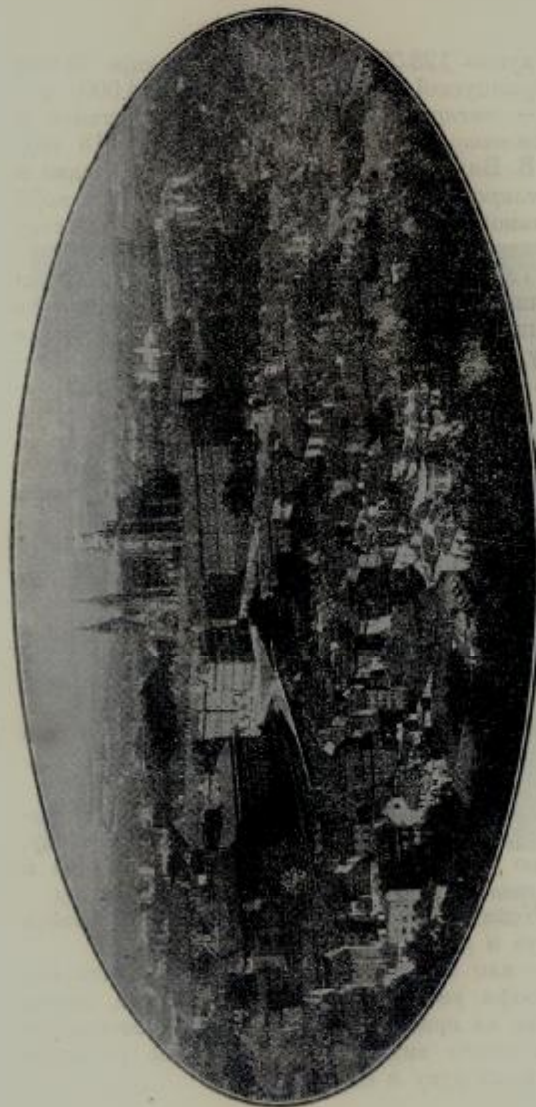
„Народни Савет“ Чехословака, склопљен и проглашен у Француској, признају и друге државе — Грчка 22-XI-1918 год. и Белгија 28-XI-1918 год.

Томаш Г. Масарик, тај краљ без државе, тај човек из народа, здраве памети и честитог и поштеног рада, неуморан и увек вољан за акцију, веровао је: да се пристојни, образовани људи могу аргументима убедити и поучити. Те стога он и успева:

— *прво*, званично и изричито признање програма Чехословака добија од А. Бријана 3-II-1916 год.

— *друго*, добија од Антанте на питање В. Вилсона, опет преко А. Бријана, признање ослобођења Чеха и Словака од туђег господства 10-I-1917 год.

— *треће*, добија признање од стране Сједињених Северно-Америчких Држава (секретар Роберт Лансинг) 3-IX-1918 год., на основу признања (Arthur James Balfour-а министар спољних послова) Енглеске од 9-VIII-1918 год. да постоји ратно стање између Немачке и Аустроугарске и Чехословака, а тиме и постојање Чехословачке војске, која је у то време броја-

Прага — Храдовани, двор. Преисходишца Републике.

ла укупно 128.000 војника — у Русији 92.000, у Француској 12.000, у Италији 24.000, и — *четврто*, добија признање Антанте о образовању *привремене владе* 15-X-1918 год. а и В. Вилсона 18-X-1918 год., кад је издао и „Декларацију независности” и на кући у којој је становао у Вашингтону истакао већ заставу слободне државе Чехословачке.

Тај скромни човек, чија природа увек искључиваше ма какву рекламу и, који је чак као правило сматрао: не треба хтети увек да се буде први, већ је довољно бити други, трећи; тај мирни човек-пацифиста, који ваљда раније никад није ниједног зеца убио и коме су — као уосталом и В. Вилсону, д-р Е. Бенешу и д-р М. Р. Штефанику, — као професору често чинили потсмехе што они одлучују о светској политици, у другоме периоду времена живота спада да ступи на историску позорницу као *војсковођа*, свемоћни господар народа, државе. Као таквом, њему долази у део да спрема планове, наређује и, као *ратник* уз то још и да се бори — говорима, написима и предавањима, сугестијом... за једну имагинарну земљу, која је тада постојала само у машти идеалиста-патриота, а коју је требало ослободити испод управе једног моћног непријатеља, Аустроугарске...!

Тај професор, дипломата, политичар, радом и радиношћу, стрпљењем и издржљивошћу, учинио је подвиг, заиста достојан дивљења и својствен само светским великанима.

Нападни рад, као други период његовога живота и рада, истиче га:

— као *апостола*, који је са концепцијама филозофа увек имао много алтруизама, много љубави ка правди и истини, много човекољубља и много витештва и уз то све то изводио голих руку и свуда ометан;

Кнез-Намесник Павле поздравља Др. Е. Бенеша и Госпођу при доласку у Београд 5-IV-1937.

— као *стојика*, који своје идеје, можда у почетку врло фантастичне, на тако сјајан начин реализује;

— као *борца*, команданта и ратника, чија је улога стално и свестрано ослободилачка, коме сретства културна, психолошка и етичка имају крајњи циљ — стварање Чехословачке Републике и, који је умео интуицијом правог војничког вође, вође народа да осети час: кад треба радити, шта треба радити и, кад се треба жртвовати.*)

Томаш Г. Масарик у нападном раду, као моралну основу свога програма и читаве своје борбе за ослобођење и стварање државе Чехословака, ставља *истину*, за коју вели да она не побеђује сама од себе, већ онда кад успе да усталаса духове и да организује своју војску. Он пак у томе раду у свему и по свему чини *тиш тенијалној вође* и њему припада назив „велики“, „херој“, „револуционарни вођ Чехословака“.**).

*) Види: Фридрих Ниче — „Воља за моћ“, превод д-р Д. Стојановић, Београд, 1937, стр. 544 и, Т. Карлајл — „О херојима“, превод Б. Кнежевић, Београд 1903.

***) Треба истаћи, да су, поред изнетих из тога доба дела: „*The Slavs among the Nations*“, Лондон 1916, „*The problem of small nations in the European crisis*“ Westminster 1916.

Победни рад збива се у ослобођеној Отаџбини — Чехословачкој Републици. Почиње од пријема дужности председника Чехословачке Републике и траје до 18-XII-1935 год., кад сам добровољно уступа место председника, на које по избору долази као други председник д-р Едуард Бенеш.

Томаш Г. Масарик, као главар државе, пошто је успео да од владе Сједињених Северно-Америчких Држава добије први зајам од 5 милиона долара, креће 20-XI-1918 год. у подне (кад је у Прагу 18 ч.) из пристаништа Њујорка лађом „Сагманиа“ за Отаџбину.

„Прва војничка почаст при излазу из хотела „Вандербилт“, указана му као главару државе, наговести му да више није приватан човек.“

„На води, без страха од немачких подморница, последња прилика за одмарање и испитивање савести. Али, положај му је сметао; свуда и стално осећа ту и после на копну, да је нагубио своју личну слободу, свој приватни живот.“

„По читав дан корачао је по палуби на лађи, очи му лутале по води, а у глави стално бубњала мисао: рад и одговорност, коју прима“.

„Срећнијим није се осећао, али је био радостан, што и Чехословаци имају самосталну државу...“*)

Стиже 29-XI-1918 год. на обале Енглеске, а тога дана и у Лондон. Ту остаје до 6-XII-

*) Т. Г. Масарик — „Светска Револуција“, превод д-р Ј. Кршиња, Београд 1935, стр. 373.

1918 год., за које време посећује многе познанике и пријатеље. На ленчу, који му је приредио А. Ј. Балфур састао се са изабраним политичким личностима (Lord Adolf Milner, Lord Winston Spencer Churchill и други) и ту 29-XI-1918, сазна да су Немци тога дана поднели Антанти предлог: „да се оснује комисија, која би испитала одговорност за рат!”

Креће за Париз, где стиже 7-XII-1918 год. и прву посету чини председнику Француске Републике Р. Поенкареу, а потом иде у Дарнеј, где држи смотру над чехословачком војском, чини посете министру-председнику Ж. Клемансоу, кога дотле није лично познавао, министру Ст. Пишону, председнику скупштине П. Дешанелу и другима и, свуда је сјајно дочекан. Ту разговара са д-р М. Веснићем, послаником Србије где су и допуњене контуре Мале Антанте.

Путује преко Италије 14-XII-1918 год., с њим и први француски посланик Frederic Clement-Simon именован за Праг 12-XII-1918 и први енглески војни изасланик за Чехословачку и Аустрију Thomas Cuninghame, стиже у Модану 15-XII-1918 год. где га дочекује изасланик италијан. краља, генерал, и саопштава му да је гост краља, који га и сам у Падови на станици дочекује. После ручка код краља, 16-XII-1918. посетио је чехословачку војску, недалеко од Падове, па 17-XII у 15 ч. отпутовао из Италије, у пратњи одреда италијан. легионара, с којима је био и генерал Luigi Piccione.

Тога дана дознао је, да је у Париз стигао 13-XII-1918 год. В. Вилсон за мировну конференцију.

Прелази 18-XII-1918 год. Бриксен, где га узбуђује помисао на К. Б. Хавличека, чешког књижевника и новинара, који је био ту зато-

чен. На границу Чешке стиже 20-XII-1918 год. у петак и, „ту су, њему и сапутницима, капале сузе радости и жалости — а, петак је срећан дан Т. Масарика!”

Преноћио је у Чешким Буђењевцима и 21-XII-1918 год. ујутро путује преко Весели, Табора, Бенешова и стиже у Праг.

Величанствено дочекан у Прагу, ушавши у обичном аутомобилу пошто је одбацио спремљена парадна кола. Гледајући све то славље, то богатство боја, ношњи, застава и декорација, ружа и цвећа, одговарајући на све те миле поздраве, стално је мислио на тешке задатке, који су настајали: како да се добро изјради створена држава... Та мисао била му је нарочито пред очима, кад је се 21-XII-1918 год. по подне у парламенту „свечано закључао — својом чашићу и савешћу да ће радити за добро републике и чувати законе”.

Томаш Г. Масарик, пошто је посетио жезну у санаториуму, улази у Прашки град (Храчане), где је први пут спавао; управо није спавао... Размишљао је о свему: шта је било и кроз какве је све тегобе и перипетије морало да се прође, шта се све морало да уради и, шта га сада очекује...?

Према програму, другог дана, у недељу 22-XII-1918 год. прочитао је у Прашком граду (Храчане) прву посланицу. Тога момента ставља се као главар државе, и то на чело једнога културног, вредног и племенитог народа... И он, кад су га питали како се осећа, рекао је:

„Осећам велику одговорност... Победили смо; створили смо државу, самосталну, коју смо и раније некада имали. Али, ја не верујем у државну свемогућност, па ни у свемогућност Чехословачке Републике, јер држава нас

Чехословаке, неће одржати ни снасти, ако ми Чехословаци ту не одржимо...”

„...Самосталност Чехословачке Републике, као државе, никла је из слома Аустро-Угарске Монархије и уопште из светске конфлрације, у којој то није био спор само Француза и Немаца око Алзас-Лорена, нити борба Немаца и Руса, нити Германа и Словена, већ је то био само један део велике борбе за слободу и демократију — то је била борба између теократског апсолутизма и демократског хуманитаризма”.

„Антанта је победила Немачку и Аустроугарску, а с њима и њихове помагаче. Рат ће, на тај начин, дати могућност Антанти, да на мировним конференцијама у Европи створи нов поредак, где ничу нове државе, или се постојеће обнављају (Финска, Естонија, Летонија, Литванија, Пољска, Данциг, Чехословачка, Немачка, изгубила немачке делове сем Лужице, Француска, којој је враћен Елзас-Лорен, Белгија добила нешто на Рајни, Италија добила доста од бивше Аустроугарске, Бугарска изгубила на Егејском Мору, Данска добила нешто од Немачке, Арбанија; Аустрија, Угарска, Југославија повећана Србија, Румунија увећана, Грчка, Турска европска)...

„Чехословачка Република, као држава, створила је своју самосталност борбом и револуцијом против Аустроугарске:

— борбом*), чији је карактер самоодбрана, без које не би, или бар не у тој мери, Че-

*) Сами Словени не изазивају ту борбу. Па нека се ратна срећа неко време колеба тамо амо, Немци ће, најзад, у то сам уверен, ипак бити побеђени надмоћношћу својих непријатеља на Истоку и на Западу; и онда би могао да дође и час кад ће Немци проклањати успомену онога од њих уважаног и гени

хословачка стекла своју самосталност. То чини смисао и политичку важност чехословачких легија у Русији, Француској, Италији.

„Чехословачке легије” придобиле су Чехословацима симпатије и помоћ Антанта и њихове шире јавности, а сем тога и респект непријатеља Чехословачке.

„Сви они Чехословаци, који су као војници у Аустроугарској војсци, својом активном и пасивном резистенцијом деловали на распадање Аустроугарске, па то деловање плаћали и смрћу; сви они грађани, Чехословаци, које је у завичају смакнуо војнички терор Аустроугарске, који су били на смрт осуђивани и бацани у тамнице, којима је одузиман иметак и који су на разне начине мучени... доказу да је борбом у самоодбрани та самосталност Чехословака стечена крвљу”;

— револуцијом, чији је тип ослободилачки, и на туђем земљишту и где се победе Чехословака уствари извојевају оружјем духа.

„Народни савет”, његова дипломатска акција и пропаганда, као и рад свих других који су ма како помагали Чехословацима, имао је циљ у „Светској Револуцији”, где је била ангажована скоро цела планета, да се народносни конфликти подреде културној идеји.

„Немачка и Аустроугарска хтеле су рат, носе велику одговорност за Светски рат; револуцијом се успело да се Антанта упозори на свирепост поступање Аустроугарске, као и да се истакне право потлачених на самосталност...”*)

јалног мужа од пет милијарди — кад се, наиме, буду морале милијарде и са каматама да враћају”. Фронтисек Палацки је то писао још у „Епизод из г. 1874”.

*) Г. Т. Масарик — „Светска Револуција”, превод д-р Ј. Кришћа, Београд 1935, стр. 429.

Томаш Г. Масарик почиње рад као главар државе, кад је већ одбацио перспективу прошлости и стао на гледиште: да један народ не може да живи „на шимерама прошлости, нити у романтичном заносу у слави својих предака“; ствара програм државне политике.

Као практичан политичар, у основи демократа, прво рашчишћава појам политичког национализма, где истиче модерну формулу: „*Бити Чехословак, значи имати програм и знати шта се хоће*“. Тако исто он не верује у „општу и дефинитивну дегенерацију и декаденцију људи“ иако услед рата сви народи проживљају у хроничној кризи акутну кризу.

„Кризи тој нисмо криви само ми, него и наши претци... Рат и његове грозоте узбудили су нас све, стојимо немоћно пред огромном историском заговетком, пред догађајем, каквог још није било у историји човечанства. Али, узбуђење није програм.“

„Потребна нам је мирна, искрена анализа и критика наше културе и свих њених елемената; ми морамо да се решимо на концентрично поправљање у свима областима мишљења и деловања...“*)

„Програм државне политике“, који је поставио Томаш Г. Масарик, припреман дуго из раније у коме врхуне искуство и разум, базира на погледима: „Схватање појма — *шта је држава*“ и „Схватање појма — *шта је демократија*“. И, на то даје одговор:**)

*) Т. Г. Масарик — „Светска Револуција“, превод д-р Ј. Крашића, Београд 1935, стр. 415.

***) Т. Г. Масарик — „Светска Револуција“, превод д-р Ј. Крашића, Београд 1935, и „The New Europe“ Лондон од 18-III-1920.

1 — Држава:

„Држава и, њено уређење мења се према времену и околностима, а мењају се и функције исте државе. Каткада, неки сталеш или друштвена класа узме државну моћ и искоришћује државу за своје циљеве; други пут државну управу запосле највише специјално економски и културни односи и дају јој своје обележје.“

„Држава, in concreto људи који њоме управљају, увек настоји да се ослони на моћне и најмоћније друштвене силе: на веру, науку, финансије, војску итд. Дешава се и да снажна личност узме државну моћ у своје руке. Све је то злоупотреба државе.“

„Држава, уопште, није савршена. Али, из тога не проистиче анархизам (астатизам), као што на пример ни из несавршеног школства не проистиче аналфabetизам.“

„Заједнички друштвени живот људи није могућан, ако нема централног ауторитета, који централизује и контролише...“

„Држава, па ни држава демократска, није институција божанска, свезнајућа и свемогућа као што је то замишљао Хегел (Georg Wilhelm Friedrich), него само институција човечанска, понекад и сувише човечанска, са свима манама, али и са великим способностима оних људи, који су је организовали, и који је воде.“

„Држава није тако рђава и неразумна како то говоре анархисти, али није ни тако лепа и добра како то певају они службени — углавном, није гора од осталих људских дела.“

„Држава је нужна!“

Томаш Г. Масарик одбацује патријархалну теорију, по којој би држава настала природним порастом породице, а тиме, ео ipso, била добра и оправдана. Он сматра да др-

жава нема ničega заједничког са породицом она је створена другим силама од оних, из којих је поникла породица.

„Држава најзад, по његовом мишљењу, само је организатор међусобног друштвеног живота, а то се у суштини разликује од живота у породици... Закони, пак, као кодификација правила државне администрације, треба да имају и моралну подлогу, јер се свуда од државе и њених закона тражи *правда и право...*”

II — Демократија:

„Демократија, циљ револуције Чехословачка против теократије Аустроугарске, поникла је из револуције и револуција је и њу и Чехословачку Републику створила. Демократија је државна форма друштвене организације новог времена, модерног гледања на свет, модерног човека.

„Демократија је последица читавог схватања света и живота, новог схватања, новог по становишту, новог по методу. Признање и спровођење *једнакости свих грађана, признање слободе за све грађане, хумани принцип братства према унутра и према споља. То значи: демократија по суштини очекује од свакога грађанина разумевање за државу, закон, администрацију...*”

„Демократија ослања се на индивидуализам. Али, индивидуализам не значи самовољу, нешто настојање да изградимо снажну личност, не само своју нешто и осталих грађана.”

„Демократија је самоуправна, а самоуправа је себеуправа — *самоуправа почиње од самог себе...*”

„Демократија омогућена је само тим општим интересом за државу, за њен развој и стално усавршавање: демократија је *прирође-*

но право иницијативе у свима областима јавног живота, било то право формално узаконено или не. У *de facto* слободној држави то *право је закон...*”

„Демократија се оснива на *јавности*, што истиче из принципа „слободе и једнакости”, у чему се разликује од аристократског режима, који није знао за истину. И што је „*једино оружје роба било издајство*”, по речима Адама Мицкијевића, било је само због државног и црквеног апсолутизма... Од демократије очекује се *морални пребород*, не само у политици, него и у школи и у читавом јавном и приватном животу. Ја не тражим једнострану интелектуализам, него образовање уједно морално, образовање прожето моралним идеалима”.

„Програм државне политике” Томаша Г. Масарика, кад је рашчишћено питање „појма државе и демократије” базира на „Уставу”, који је „Народна Скупштина” прогласила 29-И-1920 год., а у коме се у главном истиче: „држава је демократска са социјалним обележјем; сав народ је суверен, коју функцију врши преко државног главару, президента, кога бира на 7 година Народна скупштина (нико не може бити више од 2 пута биран узастопце, сем Т. Масарика); народна скупштина бира се применом свеопштег права гласа, директно од свих бирача (мушки и женски) и тајно; устав обезбеђује свима грађанима: једнакост, равноправност, најшире политичке слободе.” Као што се види тај програм истиче:

1) *Приоцијте идеала хуманитета.* Јер, „хуманитет”, љубав према другима унутра и споља, морална је основа државне политике Чехословака. Она тражи од свих укушно и од сваког посебно: разборитост и практичност.

„Настала је нова ера за човечанство и, по речима Франтишека Палацког, чудесном

силом паре и електицитета дата је за прилике у свету нова мера, па је важно за Чехословачке да се одмах упочетку управе при постављању свих поредака у држави на *принципе идеала хуманитета*”.

„Принципи идеала хуманитета налажу Чехословачима, да се увек сећају географског положаја Чехословачке”, како је то и Ф. Палацки препоручивао, да буду свесни своје „позиције” и „да увек буду спремни осигурати своју будућност...”

2) *Чехословачка политика*. Спољна и унутрашња, треба да је општечовечанска, европска и на тај начин чешка и словачка:

а) *Спољна политика*. Она је своје основе и директиве већ израдила, који базирају на: искуствима у Светском рату и на већ стеченим везама готово са свима државама.

Традиција већ постоји, иако не дуга. Бити у пријатељству са свима државама; чувати по сваку цену мир. Поштовати обавезе мировних уговора.

Како су преуређењем Европе, стварањем нових држава, и потлачени народи постали самостални, то национализам губи своје негативно обележје. Позитивни национализам, који има циљ да интензивним и позитивним радом подигне свој народ, препоручује се. Кад је реч пак о мањинама, којих у свакој држави има, национални проблем најбоље се решава, „ако се схвата, да ћемо бити више националнији, што смо год више човечнији”.

„Сваки човек, ма коме народу припадао, ако не греша против закона Чехословачке и ако је поштен човек, има права да живи и да се развија у Чехословачкој”.

б) *Унутрашња политика*. Она треба да почива на демократским темељима. Ништа не стоји на путу да то не буде; јер Чехосло-

ваци: немају династије, немају племства, немају традиција старе милитаристичке војске, немају цркву политички признавану... сви грађани без обзира на професију и конфесију пред законом су једнаки.

Унутрашња политика условљава: политичку слободу грађана, слободу штампе; школско образовање, верско питање, привредни проблем, решење аграрне реформе, народно здравље, оружана моћ државе.

Политичка слобода грађана, то је слобода јавног мишљења, збора и договора. *Слобода штампе* даје право на критику читавог друштвеног поретка и управног апарата, разуме се и на критику лица.

Политичка слобода и слобода штампе дају *право на критику*, пуно и у свима областима.

Јавно мишљење, кроз листове или речима, постаје кристалizacionи, филтрирајући центар смерова, фракција, странака... Али, патриотизам и хуманитет, налаже *дужност*: критика мора бити истинита и стварна, мора да почива на моралу.

Слобода савести — политичка слобода и слобода штампе, мора бити не само по закону, него и по васпитању.

Школско образовање, то је васпитање деце и омладине за народну и државну сутрашњицу, како интелектуално тако и морално.

„Школско образовање и школа, иако су потребни, не дају памет, таленат и политички смисао. Лепа сведочанства добра су ствар; али: бољи је здрав и јак мозак.”

„Школско образовање и школа треба да иду са духом времена. Практична, радна, привредно корисна школа, насупрот класицизму, тражи се; она не треба само да пружа реално образовање и што више научног материјала, него она треба децу и омладину да учи ми-

слити, да их навикава на научни метод и научни дух...”

„Средња школа треба да пружи и опште образовање, па чак и филозофско и то је баш са демократског гледишта важно за потребно јединство друштва. Савремен и сасвим демократски захтев јесте јединствена средња школа.”

Верско питање, то је ствар разума. Савремен човек не одбацује религију; али, из ње и у њој издваја морална моралу организује свој живот са другима, јер морал—љубав, симпатија, човечност, не подлежи скепси, као трансценденте теолошке идеје на којима је изграђена теократија...”

„Развој цркве и цркава, развој теологије и филозофије, доказују како су се главне верске идеје мењале, како су слабиле. Основе морала пак, реално осећање човека према човеку, не могу да се побију никаквим разумом, никаквом скепсом... То не значи, да религија није потребна, оправдана, нужна; то само значи, да савремен човек хоће религију слободну и индивидуалну.”

„Религија снажно веже људе, али та веза не сме да буде присилна него слободна. Човек је укотвљен у вечности; али, на земљи га са ближњим најсигурније веже урођена љубав...”

Привредни проблем, чини претежно питање; јер рат и револуција уништили су богатства и залихе народа и створили привредну заосталост и оскудицу. Држава, као израз демократизма: има да отстрани беду и велике контрасте богатства.

„Привредни проблем није у томе, да се створи нивелација, него квалификација. Питање штедње, финансиско стање народа, виком

и буком не постиже се, већ једино тихим, поузданим, искреним и сталним настојањем...”

Аграрна реформа, то је питање које су пред Светски рат покренуле све странке у Чехословачкој. „Радник, који ради земљу има право да захтева да та земља буде његова; као год што радник уопште без земље има право кад ради, не само да учествује, него и да регулише производњу...”

„Чехословачка је плодна, богата — утолико је већи задатак аграрне реформе, који мора бити на свом месту...”

Народно здравље, физичко и душевно развијање народа чини специјалан задатак државне управе... Исељеничко питање исто тако је важно.”

Оружана моћ државе, не треба да потиче из љубави за силом. „Нема народа чији би се вођи, било у политици, било у литератури и публицистици, задовољили позивањем на број својих бајонета...”

„Оружана сила нужна је потреба, која не сме и не треба да се занемари и која има да се употреби кад се држава треба од насиља да одбрани... Савремено доба, доба мира истиче место оружја технике, оружје духа...” Он сматра, како је то *Најполгон I* прокламовао, „да је држава тек онда сигурна и непобедима, ако је цео народ унапређује и штити”; стога је Соколство увек ценио и сматрао да је то „снага државе”.

„Соколство треба да уђе у цео народ, сви треба да су свртани уједно, кад је у питању народ и Чехословачка и да су сви увек на претстражи Чехословачке... Соколство само не сме у себи да води политику, нити да допусти у себи некеме који би покушао да кроз њега стекне неку славу и част. Али, соколство треба да уђе у политику, која носи

принципе: *братство*, а с тим љубав према народу и оданост према отаџбини, *једнакост* пред законима и пуно поштовање закона, *морал* где се убрајају честитост, карактер, исправност...

Томаш Г. Масарик, кад је прокламовао „програм државне политике,” конституише државу, поставља јој темељ *унутра* и *споља*. Прикупља око себе све, што је најбоље у народу, у држави и *апарат државне управе* креће, почиње да ради... Ради тако, да може и другим народима да послужи као узор.

Диригује државним апаратом, вешто, мудро, као да је на томе положају одрастао. Сви раде, сви су задовољни и свуда се види напредак. А, то показује: како по некад нису човеку потребни никави амблеми, није потребан никакав патос, није потребно ни много новаца, па чак није потребна ни сила, па да се ипак створи велико дело...

...Потребна је само личност, која пред почетак свакога рада „прво налази царство Бога и његову Правду”; личност, која све што ради, то ради на етичкој основи; личност која се труди да свакога прво упозна, те да „са народом ради за народ”; личност, која верујући другима уме да задобије поверење и *кад се усје на власт не потамни...*”*)

Томаш Г. Масарик, као неимар Чехословачке, у трећем периоду времена живота излази једидушном вољом свих Чехословака на *врх државе*, којој је као новој држави био потребан снажан ауторитет.

„Бољи ауторитет, способнији човек, који је имао: *моћ виђења* и *одлучну моћ радње*, није се могао наћи...”

*) Види: Емил Лудвиг — „*Вођи Европе*”, Београд 1935 год.

Као главар државе, *служи за пример*, спада у ред „*хероја владара*.”

Победни рад, као трећи период његовога живота и рада, истиче га:

— као *главара државе*, способног, демократског који је о свему водио бригу, који је цео народ волео, а њега народ обожавао. Његова амбиција није прелазила границе скромности, нити се он икада одвојио од стварности, пошто је искуством стекао принцип: „*Људи се не дају варати*”.

Као владар, није ништа мањи од *Карла IV* немачко—римског краља и цара, односно *Карла I* чешког краља, који је владао у средњем веку (1346/1378). И као што је Карло IV-I по оцу Немац, по васпитању Француз, по мајци Пшемисловић, а по осећању Чех и Словен, за кога је чешки био племенит језик, назван по добру која је Чешкој учинио: „*Отец Власти*”; тако исто и Томаш Г. Масарик назват је од Чехословака: „*Отац Републике Чехословачке*”;

— као *државника*, који је све учинио и постигао да Чехословачка буде земља реда, рада и законитости — *слободна* и *напредна*.

„Мисли државника, нарочито законодавца, морају да буду изражене прикладним речима... рад пак савршен, те да сви буду ангажовани за добро народа и сви задовољни и по заслуги награђени.”

Томаш Г. Масарик у победном раду, као рођени Мораван, по пореклу Словак, по васпитању Чех, истиче и ангажује целог себе, у коме су пак скупљени:

— *настојања* Јозефа Добровског за научне темеље у свему;

— *ипрећућа* Јана Хуса за непопустљиву страст за истину;

- манире Карела Боровског Хавличека за отворену реч и оштро перо;
- *Поџледе* Јана Амоса Коменског у љубави за народ; и,
- *држање* Јана Жишке из Троцнова у улози вође народа.

Све скупа чини, да је Томаш Г. Масарик „најдостојнији син Чехословака и најаслужнији џлавар Чехословачке.“*)

ЗАВРШЕТАК

*) Треба истаћи да су, поред осталих, из тога доба дела: „*Говор проф. Т. Г. Масарика Чехословацима*“ Прага 1920, „*Говори и изјаве*“, Чешке Буђенонице 1919, „*Масарикове изјаве и говори за време рата*“, Прага 1920, „*Претседникове посланице*“, Прага 1920, „*Нова Европа*“, словенско становиште, Прага 1920, „*О болшевизму*“, Прага 1921, „*Словени после рата*“, Прага 1923, „*J. A. Коменски*“, Прага 1920, „*Le probleme de la democratie*“, *essais politiques et sociaux*; *preface de A. Thomas*, Paris 1924, „*Светска револуција*“, ратне успомене 1914—1918, Прага 1925 и „*Пут демократије*“, збирка изјава за време републике, I (1918—1920), Прага 1934, II (1921—1923) Прага 1934 год.

Томаш Г. Масарик, кад се сва три периода његова живота и рада скупе у једну целину, чини савршено биће, које стоји испред нас „као сјоменик, живи, величанствен“.

I — као човек-велики, који је имао и *собом носио христу врлина* — једном речи „полифил и филантроп“: скроман увек и као ретко ко; у питању части и истине некомпромисан; пример беспристрасности и некористољубивости; славољубље је избегавао, наводећи да човек не треба да тежи да буде увек први, довољно је бити други, трећи; научник, филозоф, социолог, уметник, који је волео да живи мирно с пријатељима и књигама, једном речи „полиграф.“ Али, у исто време и *човек дужности, одговорности, зноја на лицу, рада*, који се слагао са мишљењем Наполеона I „да се радом постиже скоро исто толико, колико и генијем.“

Лав Н. Толстој је писао: „Сви знамо, да је свако насиље зло. Па ипак, да бисмо одучили људе од насиља, ми ништа боље нисмо смислили, него да ми који тражимо за себе највише поштовање, чинимо у ту сврху најстрашније насиље. Само *нейротивљење злу*, може навести човечанство, да *закон насиља замени законом љубави*. Ако видиш да је друштвено уређење рђаво, па хоћеш да га поправљаш, знај да за то има само један начин — да сви људи постану бољи, а да људи постану бољи, у твојој је власти само једно: да сам постанеш бољи.“

Томаш Г. Масарик то је знао, па и лично о томе с Лав Толстојем расправљао, кад га је био посетио у Јасној Пољани. Он је знао

и за ону изреку Лава Толстоја: „Волећи људе, значи поступати с њима онако, како би ти желео да други поступају с тобом.“ Али, кад је у питању слобода његовога народа, који је *нападнут, потиштен, подјармљен* иако хуманиста, своје гледиште *оћирати се злу*, базирао је на речима *Томе Карлајла*: „Зло у најширем значењу те речи, није ништа друго него сав онај мрачни, замршен материјал, који у чудном хаосу лежи на свету и који не смета ником другом него човеку. Зло је само дивља, непроходна прашума, која чека на човека да је искрчи и претвори у питому ливаду, хаотична разбацана гомила, од које слободна воља човека треба да подигне зграду реда и добра. Зло је материјално, као и добро. Оно истина у нама изазива узбуну и бол, али нас *ћони на стварања и рад*. И у самој тој борби против зла, на коју смо се одлучили слободном вољом и по потреби свога бића може се замислити и доживети права срећа.“*

И, он прокламује, у циљу одбране свога народа, рад, *емерџичан* и *Ваметан рад*... Шта би пак било, да је пришао гледишту Лава Н. Толстоја — шта би од тога имало човечанство, шта тек Чехословаци...?

Била је заиста мудрост, што је и ако хуманиста у Светском рату постао револуционар — и то вођа; тако исто и његов последњи гест кад се је сам, добровољно, по навршетку 86 година живота, повукао, напустио сјај, положеј, *више је нешто мудрост...!* Зар то није

* Види: Л. Толстој — „Пут у живот“, превод М. Јакшића, Београд 1932, стр. 189 и Т. Карлајл — „О херојима“, превод Б. Кнежевића, Београд 1903, као и Т. Г. Масарик — „Како ваља радити“, превод Јосипа Никшића, Загреб 1926.

својство само великих људи, који дају печат времену у коме живе. Зар то није урадио и Ђорђе Вашингтон, кад је свој задатак завршио...

II — као ратник-херој, који је имао око да види и душу, да се усуди и да учини.

Тома Карлајл је писао:

„*Оливер Кромвел* херој... његови успеси у парламенту, његови *успеси у рату*, јесу часни успеси једног храброг човека, човека који има више одлучности у срцу својем, више светлости у глави својој него други људи... Његов живот био је тешка борба и рад до његовога последњег дана; шта је добио: глас, амбиција, место у историји и, обешен у оковима...“

„*Наполеон I*, велики војник... његове огромне победе у Европи — Маренго, Ваграм, Аустерлиц, Јена и Ауерштет... тријумф за тријумфом. Он се дигао дотле да буде цар; кад се градила његова величина, за време француске револуције, војници су га обожавали и међу собом третирали: „Ти брбљиви адвокати тамо горе у Паризу само говоре, а ништа не раде! Није чудо, што све иде наопако? Требало би да наместимо тамо нашег *Малој Кайлара* — Наполеона Бонапарту. Отишли су и наместили су га тамо — они и цела Француска... На крају Св. Јелена.“*

Томаш Г. Масарик, без ичега, — војске је имао само толико да би имао и тај аргумент на крају рата, — ставља се на чело народа, који хоће слободу и самосталист. Постаје вођа, њен Врховни Командант, у исто време и ратник-борац... и, *оружјем духа*; муњама свога патриотског срца и стоицизмом своје трезвене главе, успева, не само да Че-

* Тома Карлајл — „О херојима“, превод Б. Кнежевића, Београд 1903, стр. 284, 322 итд.

чехословаке ослободи од терора Аустроугарске, него и да створи слободну и самосталну Чехословачку Републику...

Изет Фуад Паша имао је право, што је рекао: „Више волим Фридриха II Великог, који је иако мањи као војсковођа, него Наполеона I, створио и очувао једну солидно уређену државу, него Наполеона I, који је на крају пропао.“^{*)})

III — као главар државе — *узор мудрости и демократизма*, који као сунце осветљава садашњицу... „Најспособнији човек и један од главних вођа европске демократије.“

Томаш Г. Масарик, као човек, као ратник, као главар државе, у свима периодама времена свога живота и рада, истакао се: као најпоштенији, најплеменитији, најумнији, *најспособнији*. И речи Томе Карлајла: „Нађите у некој земљи најспособнијег човека, који ту постоји, уздигните га до највишег места, поштујте га часно и верно; ви имате савршену управу за ту земљу; никакво изборно гласање, ни парламентарна речитост, ни вотирање, ни грађење устава, нити каква друга машинерија, не може то ни најмање да поправи — то је земља у савршеном стању, то је идеална земља,“ као да су писане за Томаша Г. Масарика.^{**)})

„Част и слава Томашу Г. Масарику!“

^{*)} Изет Фуад Паша — *„Испуштене прилике“*, Париз 1879 год., поводом рата Руско-турског 1877/78.

^{**)} Тома Карлајл — *„О херојима“*, превод Б. Кнежевића, Београд 1903, стр. 263.

ЛИТЕРАТУРА

1 Ђ. П. Гуч — Ј. М. Јовановић — *„Дипломатска историја Европе“*, Београд 1935.

2 Т. Г. Масарик — *„Светска Револуција“*, превод д-р Јована Кршића, Београд 1935.

3 Тома Карлајл — *„О херојима“*, превод Б. Кнежевића, Београд 1903.

4 Пол Ван Тигем — *„Преглед историје европске књижевности“*, превод д-р Милана Марковића, Београд 1932.

5 Д-р Алексије Јелачић — *„Чехословачка историја“*, Београд 1931.

6 Лав Толстој — *„Пут у живот“*, зборник мудрости, превод Милете Јакшића, Београд 1932.

7 *„Домовина“* месечни часопис: Бр. 3 и 4 за 1930, Бр. 3 за 1932, Бр. 5, 6, 7 и 8 за 1936 год., Београд — чланци о „Т. Г. Масарику, Чехословачкој и Чехословацима“ директора часописа Ж. Рапковића.

8 Ив. Лагарић — *„Т. Г. Масарик“*, Прага 1910.

9 Хербен, Хирти, Блаха — *„Т. Г. Масарик“*, Прага 1923.

10 Д-р Драгутин Прохаска — *„Т. Г. Масарик“*, зборник, Београд 1927.

11 Д-р Мија Мирковић — *„Тома Масарик“*, Београд 1930.

12 Дим. Д. Живаљевић — *„Масарик“*, Београд 1936.

13 *„Чланци“*: „Српски Књижевни Гласник“ за 1-IV-1925 и 16-III-1930, „Ратник“ за март 1930 и „Летопис Матице Српске“ св. 1 за април 1930 и, други по дневним листовима (*Политика, Време, Правда*).

КЊИЖЕВНИ РАДОВИ

1. *Шта се за борбу мора да зна*. По фон дер Голцу. Ратник, фебруар 1905. Београд.
2. *Програм предавања у Пруској Ратној Академији*. С немачког, Ратник, мај—јуни 1907. Београд.
3. *Белешке из ратне службе*. Узданица I, II, и IV. 1909. Београд.
4. *Обука пешадије у служби извиђања и осигурања за време марша*, Ратник, април 1909. Београд.
5. *Тактички Задачи за вод, чету, батаљон, пук и бригаду*. Од Р. фон Бризена. С немачког, Београд 1909. (Распродано).
6. *Борбено и блиско извиђање*. Ратник, септембар 1910 Београд.
7. *Примењени стезици*. Београд 1910. (Распродано).
8. *Значај везе и њено одржавање*. Ратник, септембра 1911 Београд.
9. *Хајдук-Вељковици*, из најновијих бројева, допис са бојништа. Српски Гласник бр. 272 од 3-X-1916 Солун.
10. *Пуковска Слава*, Народно Јединство, бр. 51 и 53 Сарајево 1920.
11. *Komandovanje*. Војни Весник бр. 3 Крагујевац 1921.
12. *Физичко васпитање*. Војни Весник, бр. 5 и 6 Крагујевац 1922.
13. *Родољуб (patriota) i издајник, кавет*. Војнички Гласник, бр. 23 и 24 од 1. новембра 1921. Београд.
14. *Прошлост и Будућност*, позоришна игра, Војнички Забавник, 1922. Београд. Награђена. (Распродано).
15. *Отарбина и Војска*, савети, Војнички Гласник бр. 5 и 6 од 1. и 16. марта 1923. Београд.
16. *Официр*. Сарајево 1923. Припремљено друго прерађено и допуњено издање. (Распродано).
17. *Војна Географија* 4 књиге, Сарајево 1924/1925.

I књига, *Општи Појмови*, II књига, *Балканско Полуострву*, друго прерађено и допуњено издање, III књига, *Краљевина Југославија*, друго прерађено и допуњено издање, IV, књига, *Суседне Државе*. (Приређено ново издање). Распродано.

Војна Географија је похвално оцењена, награђена и препоручена: Др. Ј. Цвијић 18-X-1924 изјавио је писцу: „Ваш рад је поштен и ваљан рад“, потом кад је писац изабран за Претседника Секције Географског друштва у Сарајеву, написао је: „То је вама и приличило после Ваших одличних географских радова“, *Гајрет*, бр. 7 за 1924. год. Сарајево износи: „*Војна Географија* по својој садржини и по значајки употребљеним географским елементима, не само што попуњава једну осетну празнину у војној књижевности и служи намењеној сврси, већ се истиче и као веома значајно научно дело, веома корисно и за све остале професије, не само за војску, што писцу служи на част и ставља га у ред научника“; *Војни Весник*, бр. 5 и 6 за 1924. год. Крагујевац, износи: „Појава ове књиге тако је значајана за нашу војну литературу, у толико пре, што је пригодно израђена за намењени циљ, јер је веома потребан, и одличан уџбеник. Књига је израђена темељно и писац је задужио овим трудом нашу војску“;

Министар Војске и Морнарице решењем Ђ. О. Бр. 51.644 од 21 децембра 1924 год. на предлог Начелника Главног Генералштаба књигу је наградио.

18. *Ађутант*. Ратник, мај 1924. Београд.

19. *Вера Отаџбина, Краљ* — „Слобода“ бр. 114 од 13. јуна 1926 Сарајево.

20. *Једна значајна Прослава*, *Гајрет*, бр. 11. од 1. јуна 1926. Сарајево.

21. *Српско-Бугарски Рат 1913 год.* од Р. Кан-а, превод с француског, Сарајево 1926. (Распродано).

22. *Грчко-Бугарски рат 1913. год.* од Г. Н. Родос-а и М. Кампанакиса, превод с француског, Сарајево 1926. (Распродано).

Кратак и концизан извод оба рата критика, похвално је истакла:

1. *Војнички Гласник*, бр. 2 од 15-I-1927. пише: „Сарадник нашег листа Генерал г. Жив. Ј. Ранковић објавио је ту скоро две и за војнике добре и корисне књиге... Обе ове књиге јесу прилог проучавања митских ратова и обе књиге заслужују озбиљну пажњу наших читалаца...“

2. *Jugoslavenski List* br. 217 od 21-IX-1926 donosi: „Нај истакнути војни књижевник и уважени general i Pret-

sednik Sekcije Geografskog Društva g. Z. Ranković, obogatio je književnost sa još jednim vrlo lijevim i poučnim djelom, koje je preveo sa francuskog.“

23. *Војвода Радомир Путник*, Сарајево 1926, критика похвално оценила; награђена од Министарства Просвете бр. 61.241/III од 25. V-1926. са 20.000 дин. (Распродано). Спремљено друго издање.

24. *Наша Војска*, *Гајрет* бр. 12 од 16. јуна 1926. и бр. 4. од 16. фебруара 1927. Сарајево.

25. *Каменички Бој*, 19 маја (1 јуна) 1809. Издање Одбора за подизање споменика на Чергу Војводи Стевану Силбедићу и његовим друговима, Ниш 1927. (Распродано).

Књига је допуњено предавање, које је писац одржао на Чергу на дан откривања новог споменика 1. јуна 1927. пред Њ. В. Краљем, када је инсценирао и рад трупама како је се у истини одиграо тај знаменити догађај.

Књигу је критика веома похвално оценила: „*Војнички Гласник*, бр. 8 од 1 јуна 1927. Београд, и *Гајрет*, бр. 14 од 16. јула 1927. Сарајево, и дневни листови: *Време* бр. 1957 од 2. јуна 1927, Београд, *Политика* бр. 6859 од 2. јуна 1927. Београд, *Правда*, бр. 147 од 2. јуна 1927. Београд, *Нишка Слободна Трибуна*, бр. 149 од 2. јуна 1927. Ниш, *Нишки Гласник*, бр. 30 од 5 јуна 1927. Ниш, *Ревнија* бр. 23 од 5. јуна 1927. Ниш, а који нарочито истичу: „Књига пристојно технички припремљена а рађена на основу историских података даје нам апстрактну слику Чегарског Боја...“ — *Jugoslavenski List* br. 181 od 11 augusta 1927. Sarajevo, piše: „Књига се нарочито препоручује, јер је проширено издање лијепог предавања нашег чувеног војног литерата, о коме су са похвалом већ сви листови писали...“ — *Слобода*, бр. 454 од 12 августа 1927. Сарајево наводи: „Књига, кратка, концизна и јасна а при том потпуна и лепо описана... топло се препоручује читаоцима, нарочито свима г. г. официрима и војницима 15 пешад. пука Стевана Силбедића“.

26. *Стратегија и Политика*. Јадранска Стража, бр. 12. од децембра 1927. Сплит.

27. *Арбанска Голгота*. агонија једног народа 1915., од Хенри Барбона, превод с француског, Београд 1928. као 1 књига. Библиотека „Домовина“. (Распродано).

28. *Наоружање пешадије* у 12 књига, Сарајево 1922—1927., похваљена, препоручена и награђена од

Министарства Војске и Морнарице (Приређена нова издања).

29. *Церска Битка*, Београд 1928., издање удружења Резервних Официра и Ратника. (Распродано).

30. „*Домовина*“ месечни часопис, Београд, чији је уредник од 19. I-1928. Похваљена и препоручена.

31. *Витенин Краљ Александар I Уједињатељ*, са 60 фотографија. У „*Домовини*“ у свакоме броју фрагментарно се из тога градива по нешто публикује.

32. „*Вожд Карађорђе као војник, као државник и као човек*“ са 30 фотографија. Штампан је један део у „*Домовини*“.

33. „*Краљ Петар I Велики Ослободилац као владар, као војник и као човек*“, са 40 фотографија (оштампана је скраћена као издање „*Југословенске Матике*“). Београд 1932.

34. „*Камакчалански Бој*“ 1916. документован аутентичним и званичним подацима и великим бројем оригиналних фотографија и скица, Београд 1936.

36. „*Шумадија и Шумадинци*“, предговор Жив. Г. Павловића, генерала, академичка, у рукопису.

37. *Физичко васпитање и соколство*, у штампи.

38. *Велики Војници*, појам, подела, у рукопису.

39. *Карађорђе. Звезда с мач*, у рукопису.

40. *Евгеније Савојски*, у рукопису.

41. *Војвода Живојин Мишић*, у рукопису.

42. *Верденска Битка*, у рукопису.

43. *Војвода Степа Степановић*, у рукопису.

44. *Луј Франше д'Епере*, спремно за штампу.

45. *Адолф Гитлер*, у рукопису.

46. *Морис Сарај*, у рукопису.

47. *Књаз Александар*, у рукопису.

48. *Краљица Марија* у рукопису.

49. *Енглеска на Солунском Фронту*, у рукопису.

50. *Италија на Солунском Фронту*, у рукопису.

51. *Румунија у Светском Рату*, у рукопису.

52. *Први Балкански рат 1912/13*, у рукопису.

53. *Југословенско Јединство*, у рукопису.

54. *Младен Миловановић*, војвода, први попечитељ војни у Србији, у рукопису.

55. *Тома Вучић-Перишић*, у рукопису.

56. *Милвоје Петровић-Блазнавац*, у рукопису.

57. *Николај Николајевић*, у рукопису.

58. *Велике јединице у борби*, дивизија, корпус, армија, група армија, по мишљењу маршала Ф. Петена, у рукопису.

САДРЖАЈ

	Стр.
Предговор	7
Увод	11
Први део — припремни рад	13
Други део — нападни рад	27
Трећи део — победни рад	55
Завршетак	75
Литература	79
Књижевни радови	81

СВЕТСКИ ВЕЛИКАНИ

Предвиђа се за штампу:

*Кемад Ататурк, у рукопису.
Јозеф Пилсудски, у рукопису.
Вудро Вилсон, у рукопису.
Камило Какур,
Никола П. Пашић, у рукопису.
Адолф Хитлер,
Бенито Мусолини,
Паул фон Хинденбург, у рукопису.
Киса Михајло, у рукопису.
Епаминонда, у рукопису.
Густав Адолф, у рукопису.
Фридрих Велики, у рукопису.
Лојд Џорџ,
Жорж Клемансо,
Фердинад Фош, у рукопису.
Катарина II,
Марија Терезија,
Ханibal,
Јулије Цезар,
Александар Велики,
Будио Мазарен,
Жан Ришеље,
Вилиам Гледстон.*